

Solnce in senca.

Povest.

Priprostemu narodu v poduk in zabavo spisal

J. Bedének.

Novo Mesto 1891.

Natisnil in založil Jan. Krajec.

I.

Naša vas ni, da bi se ponašala z velikimi grunti in petičnimi gospodarji. Grunti so vse-skozi srednje vrste, ker imajo izvzemši jednega le po jeden kozolec, gospodarji imajo pa navadno drobiža le za sproti. Da bi imel kdo kaj prida na posojilu, mi ni znano, ako se ne oziramo na stiskače, ki bi vže pri prvi stotini gotovine radi kar čez noč drugo dobili. Od gospodarjev preidem na fante, katerih v tisti dôbi, iz katere so sledeči obrazi, tudi ni bilo na izbiranje, vsaj pravih ne. Kljubu temu pa ne smem trditi, da bi prav nobenega ne bi bili imeli pod zvonom, da bi bil Bogu in ljudem vseč. Imeli smo ga takega mladenča, ki bi ga bili lahko celi deželi za vzor pokazali. Drob-njavov Tomaž je bil. Prišel je ravno tisto dôbo od vojakov domu. To Vam je bil fant,

velik, životen, lepo zraščen, gibčen, razumen, prijazen in miroljuben, poleg vsega tega pa jako vesel pevec in skušen mladeneč, ki je že nekaj sveta videl in cesarja služil. K ljubljanskemu polku potrjen prišel je ž njim v Dalmacijo in na Laško, kjer je bil tudi v ognji. Celó večno mesto Rim mu ni bilo neznano. Domu prišedši poprijel se je takoj kmetije in družbe pametnih mož, za ono ponočnih razgrajačev se pa niti brigal ni. Vsled tega pač ni čuda, da ga je vse rado imelo, le kak zavistnik ne.

Zalih in prijaznih deklet se pod našim zvonom vže od nekdanj ni manjkalo. Vse pridne, vse poštene in vse rojene pevke, slovele so po bližnji in daljni okolici. Ni ga bilo praznika in nedelje popoludné, da bi se jih ne bila zbrala cela kopica na tem ali na onem vrtu, kamor je kmalu na to za kratek čas tudi nekaj fantov prišlo, kjer so potem celo popoludné jako prijetno popevale. Taka je bila tedaj v naši vasi nedeljska zabava. Posebno priljubljena je bila pesem o domači fari, ki jo jim je nek domačin zložil, ako se ne motim, je bil celó — škric, napev so si pa dekleta same napravile. Pesem se glasi:

„Karkoli farâ ima gorenjska stran,
 Med vsemi najlepši pač naše je stan;
 V znožji visokih gorâ nam leži,
 Kjer milo se vbrano zvoni.
 Prelepi ležijo v njej travniki
 In njive bogate in pašniki
 Okol in 'kol z gozdi obraščeni,
 Kjer les se, zverina redi.
 O srečen si kmetič, ki tu živiš,
 Presrečno in živo Boga častiš.
 Oh mene, ker nisem sam svoj gospod,
 Prihodnjost pa žene od tod.
 Z Bogom, oj z Bogom domača stran
 Kjer milo mi poje zvon glasán;
 Vedno bom radostno mislil na té,
 Pri tebi je moje srcé!
 Ko mi pa poteče življenja tek:
 O sprejmi ti v vrt miru me na vek,
 Kjer v sredi rojakov naj vtujen spim
 In večni pokoj zadobim!“

Posebno živo in, lahko rečem, prav iz srca
 pela jo je Mačinova Marijana, dekle osem-
 najstih let in zvonkega glasú kakor slavček v
 gošči. Toda ne samo pri pevkah, temveč tudi
 med žanjicami s srpom v roci, med pericami s
 štreno nad glavo in med predicami s kolovratom
 ob strani, bila je prva. Zlasti ob kolovratu bila
 je jako ljubeznivo dekle, kadar ji je smukala

tanka praznja nit izpod gibčnih prstov, na beli predpasnik odletavalo je pa okorno in pusto pezdirje. Kjerkoli so se zbirale vaške dekleta pred božičem na prejo, nikjer niso rade Marijane pogrešale, ona je pa tudi rada obečala, če je le količkaj kazalo.

Bilo je na sv. Katarine dan in sneg je šel, da je kar šumelo. Jaz sem smuknil v materine čevlje, pokrili starega očeta kučmo vrezano po tržaškem kroji, nataknil naše očetov vže zavržen telovnik in hajdi venkaj konec hiše pod oreh moža delat, kjer je bil od dveh strani sneg nakupičen. Ondi pričel sem kiparsko svojo umetnost. Ko je mož že glavo dobil, tekel sem v vežo pred pepelnjak po dva oglja, katera sem mu za oči v glavo vtaknil. Pipe mu je še manjkalo in za to je skrbela borova butara pred pečjo, iz katere sem potegnil kljukast oklešček, ga primerno pipi podobno odrezal in dal možu v usta, češ: ná, kádi!

„Ali te nič ne zebe?“ vpraša me Mačinova Marijana s škafo pod pazduho po vodo idoč.

„Nič, vsaj ni nič mraz“, bil je moj kratek odgovor.

„Moža si res pravega naredil“, pohvali me ironično Marijana.

„Kaj ne, da ga znam“, zavzamem se nad njeno pohvalo.

Po vasi semkaj pride Zimčeva Mica in roke pod predpasnik stiska, nedvomljivo znamenje, da jo kolikor toliko zebe.

„Marijana“, nagovori zgovorna Mica pri meni stoječo sosedo, „drevej na prejo k nam pridi, da veš“.

„Bom že“, pravi Marijana, „če me bodo pustili. Kdo pa še pride?“ S tem ste dekleti odšli po vasi. Pri nas smo imeli tedaj deklo Katro, katero je Mica tudi povabila. Ker mati niso posebno ugovarjali, če tudi v obče niso bili prijateljica takemu skupnemu ponočnemu delu, kajti živeli so strogo po pregovoru: „vsak pred svojim pragom pometaj, pa bo povsod snažno“, jel sem tudi jaz siliti vanje, naj me pusté s Katro k Zimcu, da vidim, kaj je preja.

„Po to ti ni treba k Zimcu hoditi, lahko jo doma vidiš vsak dan pri meni in pri Katri, če hočeš“, zavrnejo me mati in mi pokažejo ravno-

kar sneto polno vreteno rekoč; „Vidiš jo, taka-le je pražnja, hodnična je pa na Katrinem kolovratu“. Ker pa le nisem odjenjal in ko so mati pozvedeli, kaka da bo družba, so me konečno vendar-le pustili.

Zimčeva hiša stala je na vasi ob cesti. Konec hiše razprostiral se je velik in lep sadonosni vrt, kjer se je ob nedeljah in praznikih popoldne rada shajala mladina naše vasi. Hiša je bila lesena, pa prostorna, okna je imela tolišnja, da si s težavo glavo venkaj pomolil. Hvala Bogu, da je takih stavb čedalje manj v naši deželi. Semkaj sva prišla torej na sv. Katarine dan po rožnem vencu s Katro na prejo. Ona se je vsedla na dolgo klop in kolovrat poleg sebe postavila, jaz sem pa za peč zlezal, kjer sem se po trebuhu vlegel in doli gledal po prostorni in slabo razsvetljeni hiši, kakor mlad vrabec iz podstrešja na mlatiče pred podom. Poleg mene ležalo je za pečjo še dvoje živih bitij: domači mlajši sin Matè in pa velik tigrast maček, ki se je silno zadovoljno ob gorko peč tiščal in — predel, Matè pa po malem dremal.

Hiša se je s časoma napolnila. Po klopeh ob stenah in na stolih okoli bele mize sedeše

so dekleta ob brenčečih kolovratih, ter sukale tanko nit. Okoli gorke peči poseli so se vasujoči fantje, za durmi pri peči prav pod menoj sedel je Ferjanov gostač in delal borove trske. Tesal jih je z navadno tesarsko sekiro in marsikatera odletela je celó pod nasprotno klop, kjer so se ponoči rade miši oglašale. Ravnokar odleti zopet trska pod klop, maček pa zviškoma iz zapečka gostaču na rame in od tod naravnost na tla in pod klop plane.

„Oj ti grdoba, kako sem se ga ustrašil“, pravi gostač in za nekaj časa težko sekiro odloži ter seže po kratko turnčkasto pipico ribniškega izdelka v žep. Pipo si je bil mož svoje dni sam omislil, za tobak prepustil je pa skrb drugim. Saj je toliko dobrih ljudij na svetu, luknjica v njegovi pipi pa tako mala, da si ga bo že sproti sprosil, kar ga bo pokadil, čemu bi ga torej kupaval? In gostač tudi ni tistih jeden, da bi moral ves ljubi dan pipo med zobmi imeti. Mož je bil že zadovoljen, če ga je mogel zjutraj, opoldné in na večer po jedno popokati, da si je usta z njim posladkal. Ni se vkanil; če mu smemo verjeti, šla mu je dosedaj često-

krat bolj trda za kruh, nego za tobak, ker se dobrih ljudij ni nikjer manjkalo, vzlasti pa v naši vasi ne.

„Janez, ali mi ga privoščiš jedno luknjo?“ obrne se gostač-tesač do najbolj priročnega mu soseda Potegunovega Janeza, o katerem so ljudje trdili, da je bil nekoliko prismojen.

Bil je res, toda le toliko, kar se je njemu prav in dobro zdelo. Ako je kam prišel, kjer so ravno pri polni skledi špehovi^h ali tropinastih žgancev sedeli, ni čakal, da bi ga bili vabili, naj ž njimi zajame, temveč se je kar tjakaj pritisnil, kjer se mu je najprikladneje zdelo in je jel po žgancih segati, da bi bil vsakega kôsc^a ali mlatiča prehitel. Tropinaste bril je od vrha doli, špehovega pa od vrha le toliko časa, dokler je bilo kaj ocvirkov videti, potem jel je pa na dno hoditi, kjer je „luža“ stala. Kedar mu je pa kdo mignil: „Janez pojdi no, boš pomagal gnoj kidati, tedaj se je Janez potuhnⁱl in dalje kolovratil, češ, gnoj naj kida, kdor ga mora! Hudobnega srca ni bil, pač pa na dobro stran nagnen in je z malenkostmi rad postregel, kakor tudi je rad ponagajal vzlasti

dekletam. Tudi gostaču je nocoj rad postregel s pipo tobaka, ktero si je tesač kar se je dalo, trdo nabasal s palcem in kazalcem, da niti duška ni imela. Gostač gré k mizi, kjer je nekaj trščic ležalo, jedno pobere, prižge in ž njo tobak prižiga; ali je že križ, bolj če je brbral, manj mu je hotel goreti. Mož cmaka in cmaka, da se mu kar lica udirajo, dima pa le ni.

„Zabasal si jo, duša požrešna“, opomni Janez, „ker sem ti vže tobaka dal, ná še pobežalo, daj ji duška“.

Gostač seže po pobežalo, izdere cev iz pipe, jo vtakne v usta in zapiska na-njo, kakor se zadere kakih šest tednov star petelinček, ko se peti uči.

„Cevka vleče“, pravi gostač.

„I kaj ne bo vlekla, saj ga nisi vanjo tlačil. Pipo prezgaj, kajti zabasal si jo, ker si tako za živo in mrtvo delal“, poučuje ga Janez. Gostač vboga in kmalu jel se mu je valiti siv dim iz škrbastih ust.

„Gostov oče, sedaj nam pa katero povejte“, poprosi ga domača hči Mica. „Vi jih toliko veste, kakor pod zvonom nihče več ne!“

„Vedel sem jih res, kakor ne kmalu kdo, toda kaj hočem? Čem stareji sem, tembolj zapušča me spomin in vsak dan jih manj vém. Kar pogubé se mi, da sam ne vém kedaj, kako in kam! Konečno stal bom na svetu, kakor tedaj, ko sem se učil pasti. Jaz bi rekel, da bi rajši katero zapele, je še zdatno boljše kratkočasno kakor če bi kdo „storije“ pravil“.

Nekdo potrka ob okno, kjer je Micin kolovrat cvilil, in takoj na to čuje se zunaj glas: „Pojdite nam no odpirat!“

„Tomaž je zunaj“, pravi Mica in vstane. Fantje na vasi zaukajo ter takoj na to v hišo priropotajo, kjer se kmalu okolo predic posedejo, ali pa, kjer se je komu kak prostor ponudil.

„Ravno k petji smo se pripravljale“, pravi Mačinova Marijana Drobnjavovemu Tomažu, ki se je tik nje vsedel.

„No, potem je pa kakor nalašč, katero pa bomo? Pojem jaz na vso moč rad“, potrdi ji Tomaž.

„Tomaž“, pravi Mica, „ti imaš vedno polno glavo pesmij, povej nam, katero bi zapele?“

„Če vam je moj svèt res všeč: bi rekel, da zapojmo „Ozir v nebo“, odgovori Tomaž in nadaljuje: „Marijana, ti ki imaš glas, kakor zvon v zvoniku, pela boš „naprej“, Mica jo bo pobirala za taboj in mi drugi bomo pa pomagali, kar je nas takih, da radi pojemo“.

Marijana se ni dala prositi, ne priganjati; samo nekoliko odkašljala se je in zapela s takim čistim glasom, kakor bi bil ob zvon udaril:

„Povzdigni se žalostna duša v višave,
Zapusti na kratko dolino solzá;
Ozri se v nebesa zveličanske slave,
Tam gori otroci smo božji doma!“

Lepo melodično petje donelo je po prostorni hiši in meni se je zdelo, kakor bi bil v devetih nebesih. Do zjutraj bi jih bil poslušal tiste pevke. Popolnoma zamaknil se je pa moj tovariš Matè v petje, ki je namreč tako trdno zaspal, da ga niti sivi maček ni mogel več zbuditi, ki se je med tem zopet k nama pridobrikal. Mateta otipal je s svojo debelo okroglo glavo okoli ust in nosu, na to se mu je z vsem hrbtom prav tam poplazel in mu končno z visokozasukanim repom tudi še nos obrisal, na

kar se je muc pritisnil k gorki peči in jel presti.

Ko je bila pesem pri kraji, pridenejo ji dekleta znani refrèn:

„Ta pesem je preč, in ne znamo je več,
Če jo hoč' mo še pet', mor' mo od kraja začet'.

in tudi tega spojó.

Gostač, ki je vedno rad katero zinil, če je le količkaj kazalo, takoj poprime za besedo rekoč: „Kako pa Tomaž, če bi nam ti kaj povedal, ki si bil tako daleč po svetu. Celó laško deželo in rimsko državo si videl. Pravijo, da kdor veliko obréde, veliko vé“.

„Saj je res, Tomaž, sedaj nam pa ti kako lepo pravljico povej. Izvestno jih mnogo véš, ker vedno v knjigah tičih, če imaš le količkaj časa. Še celó časnike ti gospodje posojujejo“, pritakne Marijana in Tomaža jako ljubo pogleda.

Taki prošnji se Tomaž pač ni mogel vstavljati. Za lepo pravljico je bil naš junak tako malo v zadregi, kakor za lepo pesem in naj si ga o polunoči poklical. Ker se je pa često rad pošalil, takoj vpraša: „katero naj pa povem: o jari kači, ali o steklem polžu?“

„Katero hočeš“, zavrišče dekleta, ki so Tomažev dovtip že poznale.

„Ker je meni na izbero“, pravi Tomaž, naj ne bo ne ta ne ona. Povedal jo vam bom o pesniku, kako se je ženil. Ime mu je bilo Bratoljub in je bil sin vbogih kmečkih starišev, ki so imeli visoko v gorah svojo domačijo, kakor bi rekel pri nas na Viženčah, od koder je bil diven razgled po širnem svetu. Konec hiše stala je stoletna lipa, pod njo pa miza in klopi, kjer je naš dijak posebno rad posedal ob vročih poletnih dnéh na počitnicah bivajoč. Ondi je zamišljen gledal doli na pisano planjavo, na širni svet, ki se mu je v čisto drugačni luči kazal, kakor pa ga vidimo mi navadni ljudje. Pesniki imajo namreč poseben dar božji, da se jim vsaka reč drugače vidi, vsa lepše vidi, kakor drugim ljudem. Dalje imajo tudi rahleje in občutljiveje srce, iz katerega jim kipe sladkodoneče pesmi, kakor kosu petje iz rumenega kljuna.

Bratoljub je bil tak pesnik po volji božji. Mnogo je zložil pesmic, ki so romale vse križem po domovini od ust do ust, od družbe do družbe, od vasi do vasi. Vzlasti na večer, ke-dar se je solnce bližalo zatonu, sedel je rad pod

košato senčnato lipo in zrl doli na široko ravan. Nepopisljivo milo postajalo mu je tedaj vselej pri srci in navadno je ob takih prilikah zložil kako pesem.

Nekega večera, bilo je po dokončanih študijah na latinskih šolah, zadremal je Bratoljub na klopi pod lipo in sanjalo se mu je, da visi od nebes dolu gugalnica, ki je bila na dveh zvezdah pripeta. Segala je prav do njega. Na njej gugala se je divnokrasna kraljičina s tako silo, da se je nebes in zemlje dotikala. Prigugajoč se Bratoljubu prav pred nos, spusti pred njim šopek gozdnih cvetlic na tla, na kar se zopet proti nebesam dvigne. Bratoljub se zbudi. Res najde poleg sebe šopek svežih cvetlic, kakoršne je rodila domača gora in planina, o prikazni pa, ki mu je cvetlice podarila, ni bilo ne duha ne sluha. Bratoljub je bil prepričan, da je videl Vilo pred saboj in sicer gorsko Vilo, ker mu je cvetja z goré podarila. Srca polastil se mu je nepopisljiv nemir in do tedaj neznano hrepenenje. Zložil je pesem:

„Oj rad bi se dvignil v nebeške višave,
Od koder milijoni se zvezd lesketó;

Rad ondi prejadral bi zračne širjave
 In gledal bi doli na vbogo zemljo;
 Kjer tuga in žalost se družite zvésto,
 Kjer smeh se in jok in britkosti vrsté,
 Kjer laž in sleparstvo si delate cesto,
 Resnica, pravica pa toči solzé.

„Kaj pa pridiguješ vrabcem na lipi?“ vprašajo ga dobrovoljno oče in k njemu prisedejo.

„Oh oče, po svetu me žene“, vsklikne Bratoljub. „Kam da pojdem, sam ne vem; le to vém, da moram doli med širni svet. Več me neče tu trpeti, kjer sem preživel tako zalo ker tako brezskrbno zlato mladostno dôbo. Vsaj za nekaj dni moram z doma“.

„Stori, kakor veš, da bo prav“, odgovoré modri oče. „Učen si zadosti, tvoja glava, tvoj svét. Ko se boš naveličal okoži laziti, boš že zopet rad domu pogledal. Le verjemi mi, da bo res tako. Tudi meni se je v mladih letih tako godilo, da se mi je povsod lepše zdelo, kakor doma. Sedaj je pa ravno narobe. Nikjer nisem rajši, kakor doma. Prav zato ti ne branim in še jednač rečem, stori, kar hočeš, kakor veš, da bo prav“. Mož odide po večernih opravilih dalje, Bratoljub pa ostane, kjer je bil — pod lipo pozno v noč. Približa se mu dobrotni spanec,

ki tudi razburjena srca tolaži in Bratoljub zadremlje. Sanja se mu, da zopet visi pred njim zlata gugalnica od nebes do zemlje in da se na njej guglje krasna Vila, ki je bila sosedovi Manici podobna, kakor jajce jajcu. Ko se Vila Bratoljubu približa, se mu ljubko nasmehne in migne, naj gré za njo, na kar se je sanjar poslovil od domače hiše. Po svetu hiti za svojo Vilo, katera kar pozabiti ne more. Toda kam? Kje naj jo išče, ker dobro vé, da Vile v oblakih prebivajo? Tjekaj se hoče podati, kjer se nebo in zemlja stikata v sivobelem oblaku in ondi našel jo bo!

Dolgo popotujoč je Bratoljub res dospel na tak kraj. Velikansk gozd je stal pred njim. Vže je daleč notri, ko zasliši klicati na pomagaj. Bratoljub hiti, kar so ga le mogle noge nositi in priteče na kraj nesreče. Starčka najde povezanega na tleh, ob njem pa dva naga velikana, ki ga davita. Naš pesnik zgrabi najbližnjo na tleh ležečo vejo ter začne po dedcih udrihati, da sta vse popustila in zbežala. Na to spravi starčka kvišku in ga vpraša, kam da naj ga pelje.

„Jaz sem Sanjar, kralj pesništva in do-

mišljije. Sprehajal sem se po svojem kraljestvu in zašel sem, ne pazivši na mejo, v sosednjo kraljestvo bistvenosti. Komaj me je kralj Tugomer opazil, poslal je nemudoma dva svojih hlapcev, ki sta me napadla in davila. Po meni bi bilo, ko bi ne bilo tebe o pravem času. Ker si me rešil, vzeti te hočem s saboj v svoje kraljestvo, kjer boš čudne reči videl.

Na kraju, kjer so oblaki nebo in zemljo spajali, sta obstala. Ondi je kralj Sanjar potrkal na dobro skrite duri, katerih navadno oko med grmovjem niti ogledalo ni, in odprle so se jima. Stopala sta doli po stopnicah morda kakih tisoč korakov, na kar sta v krasno razsvitljeni jami obstala. Bila je dolga in divnokrasna, ter se je po nji prišlo na nepopisljivo mičen vrt. Ondi je videl Bratoljub „zlate gradove“, v njih pa vse tiste srečne zakone, po katerih mladina od prve ljubezni pa do poročnega dne tako nestrpno hrepeni; videl je ondi nakopičene vse tiste velike službe, katere doseči se mladeneč nadeja dovršivši študije v tej ali onej stroki, ondi je videl nakopičeno vso tisto pesniško slavo, po kateri se strastno žene nebrojna množica mladih parnázevcev, pa jo na vsakih de-

set let le jeden doseže, konečno videl je ondi milijone in milijone nevtešenih želja človeškega srca. Največji prostor zavzemala je pa tista sreča, katero nam ob novem letu in godovih razni „znanci“ tako vroče želé za dobro — napojnino.

Nekoliko dalje prideta k pravim sanjam. „Vidiš jih“, pravi Sanjar, tu-le so. Troje vrste jih imam. Lepe za dobre ljudi, hude za hudobneže in zločince, konečno nagajive, s katerimi zlasti pijance rad nadlegujem ter preširno mladino. Poslednje so mi najljubše, ker so od sile hudomušne“. Sanjar tleskne in škratelj, ki se je v obližji kralja na glavo postavljal, priteče predenj in vpraša: „Česa želiš gospodar?“

„Kje si bil sinoči?“ vpraša ga kralj.

„Ko si nas spustil na svet, tekel sem v bližnjo vas, kjer so popoldne fantje pritrkavali in se ob enem jako preširno po velikih linah zverali. V hlevu sem našel spečega hlapca, katerega sem zgrabil in z njim v zvonik tekel, kjer sem ga skozi velike line venkaj vrgel, spodaj pa že zopet prestregel in nazaj na posteljo nesel, kamor sem ga s tako silo vrgel, da so deske pod njim zaškripale in se je zbudil.

Vroč pot mu je stal po čelu in od vsakega lasu visela mu je kaplja. Kako je sklenil siromak hvaležno roke rekoč: „Bog bodi zahvaljen, da sem na postelji in imam še zdrave ude, kajti zdelo se mi je, da sem pal iz zvonika, kjer smo včeraj pritrkavali in kjer sem jaz tako preširno v linah sedel in noge venkaj molil, kakor bi bil na vrtni ograji „psu zvonil“.

„A, ti si tisti tič, te že poznam“, pravi Bratoljub, „tudi pri meni je bil vže večkrat, ker se mi je sanjalo, da sem iz kakega jako visokega mesta doli letel, pa se niti pobil nisem. No le počakaj, ko mi zopet prideš!“

V tem trenutku priteče vže drugi škrat in se pred kralja postavi. Bil je pasjega plemena. „Vidiš ga“, opozori kralj Bratoljuba, „kakor je majhen, pa ti je trden kakor hrast. Tega jemlje Strah s saboj, kedar ga ponoči na zemljo spuščam. Kedar je ljudi v spanji prav hudo strah in hočejo bežati, zgrabi jih ta-le grdoba za noge in roke, ter jih drži, kakor v kleščah, da se niti ganiti ne morejo“.

„O tudi tega neteka poznam“, odgovori Bratoljub, „i ta mi je že dostikrat nagajal: Kakor svinec obesi se ti na noge in kar z mesta

ne moreš, tako te drži. Pa tudi strah je grozen, ki z njim hodi, ali bi mi ne hotel še tistega pokazati?"

„V pravi podobi ne, kajti kakor veš, je v sredi ótel, okoli kraja ga pa nič ni. Navadno se spremeni v kako divjo žival, dostikrat tudi v kačo prav rad, da ljudi plaši.“

„Ondi le“, nadaljuje kralj nekoliko korakov dalje stopivši, „zaprte imam hude sanje; takoj jih boš videl. Bratoljub ustopi v prostor na vse strani z visokim zidom obdan. Tu je vse gomazilo najostudnejih pošasti, kar si jih najbujneja domišljija le izmisliti more. Bratoljuba je jela kurja polt spreletavati. „Nič se jih ne boj“, potolaži ga kralj, le-te so izključljivo le za hudobne ljudi in za hudodelce. Ondi, kjer je v človeku tudi vže huda vest zaspala, stopijo na njeno mesto hude sanje, da ga mučijo“.

Kralj migne najbližje njega stoječi pošasti, ktera takoj k njemu prihiti. „Kaj boš delala drevej?"

Pošast stisne glavo med pleča, raztegne usta do ušes, zareži in pravi: „K bogatinu pojdem, ki je lastnega očeta čez prag pahnil. Na mraz ga bom postavila in stradala ga bom celo noč“.

Jaz pojdem pa k morilcu, ki se še sedaj skriva pred roko pravice, oglasi se druga pošast brez glave. Stala mu bom celo noč ob postelji, zbudila ga bom in nič več ne bo zaspal, ker mu bom vedno pred očmi. Vrh tega nagnala mu bom v hišo iz cele vasi mačke skupaj, k bodo pod streho skakale, deske prevračale. To dela grozen ropot in hudodelca je strah, da mu od vsakega lasú kaplja visi. Konečno mu pokažem še vešali, pred katerimi tudi najtrdovratnejši zatrepeta, da se postelja stresa“.

„Oh proč od tod, grozno je tukaj“, prosi Bratoljub kralja in odšla sta dalje na čudovito lep vrt, kjer so bile stezé z belim peskom posute, kjer so žuboreli bistri potoki in vreli hladni studenci iz zemlje; okoli in okoli cvetelo je vse polno najlepšega cvetja, po katerem so lazili dijamantni žužki in letali leskeči metulji. To je bil vrt, po katerem so se sprehajale lepe sanje. Vsake vrste jih je bilo na izbiro in v sredi njih Bratoljub svojo Vilo zagleda. Noga mu obtiči in iz dna srca mladeneč vsklikne: „Oh moja Vila!“ Bratoljub hiti k njej. Sedela je zopet na zlati gugalnici. Ko ga Vila ugleda, skoči na tla in mu hiti nasproti. Vsedla sta se na zlato klop,

kjer sta si vedela toliko važnega in praznega povedati, da ni bilo ne konca ne kraja. Pogovor tekel jima je lepo v vezani besedi, ali kakor bi pri nas rekli, pogovarjala sta se, da se jima je kar vezalo. Kakor slavček v grmu vabil je Bratoljub svojo Vilo:

„Z manoj dekle, če jaz sem tvoj,
 Če ti si moja ljub'ca zvesta!
 Široka pelje tjekaj cesta,
 Kjer krasen čaka dom te moj!“

Na to mu je ona odgovorila:

„Kje dom je tvoj, kje last je tvoja,
 Kje postelja bo stala moja,
 Povej povej mi ljubček to!“

Bratoljub:

„Ozri se ljubica okoli:
 Strop vidiš, zvezdnato nebo;
 Gore visoke med udoli,
 Kjer se dotika jih nebó
 So mojega domovja stene,
 Pogled na nje ti razodene,
 Da krasno je domovje to!
 Le pusti brate in sestrice,
 Sestre ti bodo drobne ptice,
 In solnce, mesec brata dva!
 Povsod te bodeta spremljala;
 In sestrin glas pa do srcá
 Ti bode segal, ljub'ca zala!“

Prijazna loka, gozd zelen
 Visoka gora, polje zlato,
 Kjer ziblje žito se klasato,
 Je dom nov tebi posvečen!
 Zeleni mah, duhteča trava
 Bo postelja ti vrlo zdrava,
 Pod milim Bogom boljše ni!
 In mrzli potok bo hladila
 Dajal, ki ondi žubori;
 Brez skrbi se ga boš napila,
 Po njem te glava ne boli.
 Le z manoj torej krasna deva,
 Ne čakaj tukaj zore dneva,
 Le urno z manoj — čas beži!“

„Vesta kaj, pravi kralj Sanjar, „zadosti naj bo Vajinega pogovora. Bratoljub, glej, da se domu vrneš, daleč imaš! Čez noč te ne morem obdržati, ker nimam postelje; kakor veš, sanje nikdar ne spé. In ti Svitoslava“, obrne se kralj h krasni Vili, „pripravi se na pot. Pošljem te k mlademu pesniku, da ga pokrepčaš in mu pevskega ognja daš“.

Bratoljub gleda, posluša, češ, kaj pa je to? Ali naj bo že konec vse nepopisne sreče, ki sem jo tako malo trenutkov tu užival. Sanjar ga je razumel, zato mu reče: „Tu sem ti pokazal jeden trenutek tiste ljubezni, ki neskaljena osrečuje

in jedini nebesa in zemljo in kterej ste pesniki med vsemi ljudmi največkrat najbližje“.

„Malo sem ti hvaležen“, odgovori Bratoljub, „kajti z duševnim vžitkom nedolžne ljubezni dal si mi ob enem spoznanje, da mi brez Svitoslave, kakor si namreč mojo izvoljeno sam imenoval, ni mogoče živeti. Daj mi jo na svet s saboj in hvaležen ti hočem biti do smrti. Ali pa meni dovoli tu ostati“.

„Jedno je tako malo mogoče, kakor drugo, razven če bi Svitoslava hotela človeško telo nase vzeti; s tako, kakor je sedaj, mogel bi biti le duševno združen. Opozorim te pa še na nekaj. Ako si voliš Svitoslavo za ženo, za spremljevalko po življenja trnjevih potih, usušila se ti bo — pevska žila. Ako pa ostaneš le duševno združen z Vilo Svitoslavo, ne da bi jo zahteval k sebi na zemljo, navdajalo te bo ves čas do smrti nevtešljivo hrepenenje po njej in za plačilo spleta ti bode ona lavorov venec za nesmrtno pesmi, ki jih boš pel do konca svojega življenja. Sedaj pa voli. Tu zemska minljivost, ondi nesmrtna slava“.

„Daj mi Svitoslavo in pustim ti za njo vso nesmrtno slavo, od katere po smrti tako nič

nimam“, vsklikne bolestno Bratoljub in hrepenéče stegne roke po svoji izvoljeni.

„Vzemi jo, pa glej da ti ne bo žal!“ pravi Sanjar. Sedaj pa čuj: Kedar prideš z njo na mejo do železnih vrat, snami ji z glave srebrni venec ter ga vrzi nazaj v moje kraljestvo. V tistem hipu spremenila se ti bo Vila Svitoslava v pravo žensko bitje iz mesa in krvi, kar sedaj še ni, kajti sanja je sanja! Sedaj pa zdrav!“

Bratoljub in Svitoslava odideta. Na meji seže Bratoljub po srebrni venec Vili na glavo, kakor mu je kralj to vkažal ter ga vrže nazaj v kraljestvo domišljije, ne da bi se le ozrl, kam je pal. V tistem trenutku zaloputnejo se pa velika železna vrata s tako silo, da je grozni grom Bratoljuba kar omamil. Ko se zdrami, vidi, da sedi pod domačo lipo. Drugi večer prisedla je tjakaj tudi Vila njegova v človeški podobi — sosedove Manice, kamor so takoj na to po opravljenem delu tudi Bratoljubov oče prišli. Ob prijaznem šumenji stoletne lipe in milih žarkih tihe lune razgovarjali so se vsi trije o bodoči poroki Manice in Bratoljuba v jeseni, ker se je Bratoljub odločil, da ne pojde v mesto na službo, temveč da si bo sedaj nekoliko svet-

ogledal, potem pa domačo kmetijo prevzel. Kralj Sanjar je imel prav: naš junak je dobil ljubljeno ženó, zgubil pa lavoriko, do katere ni imel že več daleč!“

„Saj sem Vam pravil, pa še porečem, da kdor veliko obréde, veliko vé. Kje pa ga imate pod našim zvonom, da bi nam še tako „storijo“ vedel, kakor je bila ta-le“, pravi Ferjanov gostač.

Tudi Marija pohvalila je Tomaža, kako prijetno da ga je poslušati, kadar „storije“ pripoveduje, ker se mu vse tako lepo veže. „Kar zmiraj bi te človek poslušal“.

„Marijana če je res tako, se ti prav lahko vstreže. Od kar so nam mati opešali, bitko gospodinje pogrešamo in nam gré vse narobe. Nimam, da bi rekel: „Glej to vse boš primožila, če k nam prideš“, odgovori Tomaž in se nekoliko bližje primakne, da ne bo treba tako naglas govoriti, „toliko pa že, da ne boš lačna hodila“.

„Marijana ali tudi ti kako tako „gruntaš“, kakor jo je ravnokar Tomaž povedal, ker si tako vtihnila?“ vpraša nagajivo Mica, ker ji je jelo poluglasno šepetanje med Tomažem in svojo

vrstnico sumljivo prihajati, kajti med nami rečeno, je bil Tomaž Mici jako pri srci, morda bolje, kakor Marijani in kako tudi ne? Saj ga menda ni bilo dekleta pod našim zvonom, katera bi ne bila zalega Tomaža rada imela, ker je bil povsem drugačen, kakor pa njegovi vrstniki, drugi fantje.

„Tudi“, zasmeha se Marijana, da bi se ne izdala, kar ji je Tomaž na uho povedal. „Ravno kar sem premišljevala koliko lepih pravljic sem tudi jaz vedela, vzlasti tedaj, ko smo v jeseni po pokošenih travnikih vže vse čez živino pasli, kurili, krompir in koruzo pekli. Od kar sem pa pastirsko palico zamenila s srpom in otroško krilce slekla, zdi se mi, kakor da bi bila slekla, ob enem tudi vse pravljice“.

V tem trenutku prisveti tiha luna skozi veliko okno, kakoršne je imela v naši vasi vsaka lesena kmečka hiša ali na dvoriščni ali pa ob cestni strani. Bledi žarki razlijo se ravno pred Marijano po tleh.

„Tomaž, kaj ne da so tiste črnikaste maroge v luni kovač Aleluj, ki ondi do sodnjega dne verige kuje za pogubljene pri vesoljni sodbi?“ vpraša Žimčeva Mica.

„Kaj pa še? Maroge v mescu niso prav nič drugzega kakor gore in planine, kakoršnih je na mescu prav mnogo. Le so goré na mescu dostikrat nekoliko drugačne, kakor naše. Nahajajo se namreč ondi tudi take, ki so izdolbeni repi podobne. Marsikaka dolina je na vse strani od visokih gorâ obdana — prava podoba kotla, in iz take doline dviguje se zopet kolobar gorâ z novo dolino v sredi!“ podučuje Tomaž.

„Tomaž, če sem te prav umela, je to nekako tako, kakor so naše lončene posode — „model“ se jim pravi, v katerih kolač pečemo?“ vpraša Marijana.

„Da, če hočeš kobilico s kobilo primerjati“, odgovori Tomaž.

„Tomaž, pa menda vendar nisi vsega tega sam videl na lastne oči, kar nam tu razlagaš?“ vsadi se gostač vmes in nadaljuje: „Veš kaj, da se meni vse to tako malo verjetno zdi, kakor pet krav za groš“.

„Sam nisem gledal gorâ na mescu ne od blizu ne od daleč“, pravi nekoliko razdraženo Tomaž, da se je upal človek gostove veljave njemu staremu vojaku, ki je že nekaj sveta videl, tako zabavljivo oporekati, „pač pa sem

tako v knjigah bral. Možje, ki so jih spisali, so mesec na daljnogled opazovali in kar so ondi videli, vestno v poštev jemali. Daljnogledi te vrste so vam tako velikanski, da bi ga niti Viženski Jože ne nesel. In takim možem, ki mesec na take „rešpetline“ opazujejo, se že sme verjeti; kaj na primer pa bi imel tak učenjak od laži, ki bi jo mesto resnice v knjigo zapisal. Saj bi se morali ves čas svojega življenja bati, da jih prej ali kasneje kaka druga premetena glava na laži zasači in pred vsem svetom ob veljavo spravi in osmeši“.

„Morda so tisti učeni gospodje tudi videli, kako da na mescu otavo kosé in krompir kopljejo, drva napravljajo in zajce pokajo?“ podraži nagajivi gostač vnovič.

„Tudi tega niso videli, ker je to naravnost nemogoče“, odgovori Tomaž odločno, ne zmeneč se za zbadanje starega možica, kateremu se je vsaka novotarija neumna zdela, — ako namreč njemu ni šla v glavo. „Na mescu ne najdeš ne ljudi in ne živali naše vrste, ker ondi manjka dveh snovi, brez katerih nam ljudem in živalim z rudečo gorko krvijo ni mogoče živeti: vode in zraka, trdijo, da ni ondi.“

„Človeku, ki je mnogo obredel, je lahko govoriti, ali prav tako lahko mu pa tudi mi drugi, katerih obzorje ne presega domače fare, verjamemo, kolikor se nam prav zdi“, mrmra gostač poluglasno pa vendar s tolikim naglasom, da ga je moral tudi Tomaž slišati. Ker ga je zbadljivost gostačeva presneto jezila, si Tomaž misli: čakaj dedec, te že bom dobil v škripec, ter pravi na glas: „No oče, ker ste tako premeteni, da živi duši ne verjamete, ker se vam ne dâ z rokami prijeti, morda mi boste vedeli povedati, kako daleč je pa naš mesec od nas?“

Gladko kakor bi bil kihnil, odreže se gostač: „Prav nič več, kakor noč hodá. Napravi se ob polni luni z Marijinim zvonom na pot, kadar bo ravno vzhajala; če ne boš za njo zastajal, doteči jo moraš zjutraj, kadar bo sedem zvonilo, če boš le količkaj priden. Kje da izhaja, veš, kam da zahaja tudi, torej ti niti za pot ne bo treba vprašati“.

Glasan smeh bruhnil je po hiši. Da je dedec zvit kakor ovnov rog, vedel je vsak, kdor ga je poznal, da se bo pa take znebil, se ni nihče nadjal. Tomaž pa tudi ni bil na glavo padel. Posekal ga je z njegovim lastnim orožjem

rekoč: „Oče veste kaj! Da si radi kaj zaslužite, kjer je to na pošten način mogoče, vsi vémo. Jutri zvečer kaže v pratiki ščip; jaz Vam plačam potnino kolikor se je za dan hoda spodobi, vi pojdete pa luno lovit. Ker ste s takim živim prepričanjem govorili, morate vže vedeti da je tako!“

„Kaj pa da vem“, odreže se zopet možic pri peči. „lovit naj jo pa tisti gre, ki meni ne verjame. Ti Tomaž, ki si tako premeten, da te bodo kedaj še za župana volili, si pa le nikari ne domišljuj, da bi res vedel pravo meščevo daljavo od naše zemlje. Tega razun Boga ne more nihče vedeti, po moji pameti“.

„Meni se zdi, ko bi deset Šmarnih gorá drugo na drugo postavili, da bi ga dosegli“, kaj praviš Tomaž?“ vpraša radovedno Žimčeva Mica.

„Oh kam pa misliš! Niti sto, niti tisoč in deset tisoč Šmarnih gorá druga na drugo nastavljenih ne bo doseglo mesca v višavi. Le pomisli! Če bi bila Šmarna gora jedno miljo visoka, kar pa ni — potrebovali bi jih 51.480, da bi segle do mesca in še ni verjetno, da bi ga dosegle. („Meni se tudi zdi, da ne“, mrmra

gostač pri gorki peči.) Ker mesec svoje stališče proti zemlji vsak dan spreminja. So dnevi, v katerih je zemlji najbolj blizo, kar more biti in tedaj pravimo, da je mesec v prizemnosti. Pridejo pa zopet dnevi, ko se luna od zemlje za veliko, veliko milj oddalji, in tedaj jo imamo v odzemnosti. Sploh bi ti pa na mesec tudi tako ne bilo mogoče priti, ako bi z našimi pripomočki res dosegli njegovo resnično oddaljenost od nas, ker bi te tvoje reči ovirale*.

„Kar seveda zopet ti natanko veš, ker si bil že menda tam gori in si vse to že sam skusil“, vtakne se nagajivi gostač v pogovor in soseda podreza, naj mu priyošči še jedno pipo tobaka.

Tomaz vidoč, da nocoj pri gostaču nič ne opravi, pravi: „Ne, ondi nisem bil in tudi nihče drug še ne, pač pa so učeni možje to z računi dokazali, kar je prav tako resnično — če ne še zdatno bolje, kakor če bi se na lastne oči prepričali. Pomanjkanje zraka zabranjevalo bi nam v prvi vrsti prestop iz zemlje na mesec. Nikakor ne smemo misliti, da zrak, morda kdo vé, kako na debelo našo zemljo obdaja ali celó

do nebes sega! Ne, ne, zraka je največ t. j. najbolj gost je pri zemlji, in se tembolje stanšuje, čem dalje od zemlje t. j. čem višje po naših nazorih se kdo dvigne. Kakih deset do dvanajst milj na višavo, ga je le še nekako toliko, da se more še o njem govoriti, potem pa čedalje manj in manj, dokler moramo nekje na mejo zadeti, kjer ga ni nič več. Ondi je vsakemu živemu, z gorko krvijo vstvarjenemu bitju nemožno živeti, tudi ko bi do tja sploh mogel. A niti to ni mogoče, kajti silno zredčeni zrak bi mu že veliko milj pred to mejo sapo zaprl. Druga in tretja ovira bila bi pa privlačnost zemlje na jedni in privlačnost meščeva na drugi strani. Kakor zemlja, vleče tudi mesec telesa, ki so v njegovem obližji, nase. Vsled teh lastnostij zemlje in mesca mora nekje meja biti, kjer se privlačnost obeh dotika in vsled tega medsobojno vničuje. Na tej meji bi človek, tudi ko bi še potrebni zrak našel, ne mogel nikamor več, ne naprej, ne nazaj v smeri od zemlje proti mescu, temveč bi se ob meji v neskončnem prostoru dalje pomikal. Tu bi bilo mogoče v zraku obviseti, če bi ga namreč ondi še kaj bilo, ker bi nas zemlja nič več nase ne vlekla, mesec pa tudi še ne.

„Tomaž, ti govoriš, kakor dohtar“, oglasi se zopet gostač, „izvestno ti bo tudi znano zakaj se luna vsak dan spreminja?“

„Kaj bi ne vedel, saj se o tem vže otroci po šolah učé“, začudi se Tomaž. „Vzrok temu je dvojno vrtenje meseca in pa pomanjkanje lastne mu svitlobe. Mesec se vrti pred vsem drugim sam okoli svoje osi, kakor vreteno ali kolo na kolovratu, dalje se vrti mesec pa tudi okoli naše zemlje in kar se samo ob sebi razume z njo vred okoli solnca. Okoli svoje osi vrti se mesec zdatno bolj počasi, kakor zemlja okoli svoje. Tako n. pr. potrebuje zemlja 24 ur, da se jedenkrat zavrti, mesec pa cele štiri tedne. Proga ali pot, po kateri se mesec okoli zemlje vrti, stoji poševno na pot, ki je v ta namen zemlji določena. Nasledek iz tega je, da se nam mesec vsako noč drugačen zdi, ker je mesec vsak dan na drugem oziroma drugačnem stališči nasproti solncu, katero ga razsvitljuje od jedne strani in nasproti zemlji, katera mu od svoje od solnca prejete svitlobe, tudi nekaj oddaja. Kadar nam kaže mesec od solnca obsevano stran, je polna luna, teden dni poprej in teden dni pozneje stoji pa mesec v krajcih in

nam kaže le polovico svoje od solnca obsevane strani. In zopet čez sedem dni zginе nam popolnoma izpred oči, da ga s prostim očesom niti videti ni več in to zato ne, ker luna tedaj s solncem vred vshaja in ž njim vred zahaja, ob jednem nam pa tudi svojo nerazsvitljeno stran kaže, to je tisto stran, ki dobiva svojo svitlobo od zemlje. Ta stran pak je tako slabo razsvitljena, da se v krepki solnčni svitlobi zgubi. Dva dni pred mlajem in dva ali tri dni po mlaju, kadar se mesec v podobni srpa na nebu pokaže, videti je za srpom temna krogla pepelnate barve, t. j. meščeva od zemlje obsevana stran. Kdor ima dobre oči jo lahko opazi“.

„Tomaž, ti ne boš dolgo živel, si preveč prebrisan za našo vas“, podraži ga zopet gostač in to radi tega, ker ga je, odkritosrčno rečeno grizlo, da se sedaj v vasi človek nahaja, ki bi več vedel, nego on sam. „Raca na vodi“, modruje gostač po tihem, „tega ne smem trpeti, da bi me Tomaž s svojo modrostjo posekal. sicer se mi vtegne pripetiti, da bodo ljudje k Tomažu hodili po dobre svete, meni bo pa tobaka manjkalo, katerega imam sedaj obilno za nje“.

Tomažu se je nocoj gostač jako nestrpen dozdeval, žaliti ga pa vendar-le ni hotel, že zaradi precejšnje starosti njegove ne. Zato ga sklene z lepo potolažiti in torej pravi: „Oče, vi ste še vedno veseljak, kakor ste bili, kedar ste se ženili“.

„O to pa to!“ zavzame se dedec, kateremu je Tomaževa pohvala tako dobro dela, kakor požirek brinjevca na tešč želodec. „Veseljak sem pa še vedno stare korenine in ni je kmalu reči, ki bi me potlačila. Telo mi leze sicer vsak dan bolje k grobu, ali srce, oh to srce vam je pa še vedno fantovsko!“ Gostač vzdihne. Pred oči so mu stopila tista davna leta, ko si je nastavil ojstro očetovo britev prvokrat na prvi mah, ki mu je bil pod nosom pognal, da ga posname. „Da, kje so časi“, nadaljuje potem, „ko sem zadeval po štiri mernike pšenice za igračo, ali kadar smo po cele tedne kosili ali kasneje mlatili, da je vse teklo po nas! Kljub temu shajali smo se pa vsako soboto večer na sredi vasi, kjer smo se s popevanjem kratkočasili. Nikdar pa nismo dajali pohujšanja ponočevajoč, kakor se to dandanes tako rado in tolikrat godi, da fantom domu gredé vže solnce sveti.

To ni lepo in tega mi niti poznali nismo. Nas je noč dala in noč vzela. Zato smo bili pa tudi vrli pri delu in nismo postajali in dremali pri njem, kakor današnji mladi svet dela. Čuda ni. Človek ni iz lesa, temeč iz mesa in krvi in kot tak potrebuje počitka. Blagor mu, kdor si voli noč v ta namen, temu teče delo urno in gladko spod rok, da za dva podela. Kdor pa ponoči okoli kriljâ namesto da bi spal — dostikrat do belega dné, pri tem zahteva utrujeno telo čez dan svoje pravice in tak mora pri delu dremati. Koliko je tako delo vredno, vsak sam vé!“

„Ej oče le nikari se tako ne hvalite, sama svoja hvala se pod mizo valja“, oglasi se jeden izmed fantov okoli peči sedečih. „Vsaka dôba ima svoje ljudi in dobro vém, da za las niste bili boljši od nas“.

„Kdo pravi, da ne!?“ zahuduje se gostač. „Kje in kedaj ste slišali ob naših časih o takih pobjih za take malenkosti, kakoršni se godé dandanes. Kje se bere, da bi bil imel fant izza mojih let za vsako malenkost takoj nož v rokah, kar je sedaj vaša navada. Zato nas je bilo pa tedaj tudi več v cerkvi videti, kakor pa v

Kranji pri Pajku ali celó v Ljubljani na Žabjeku. Vzlasti Pajka smo se bali, kakor same hudobe. Gorje mu je bilo, kdor mu je prišel v pest. Za vsak pretep pela je beričeva palica in konečno je dal dotičnega še do čistega ostriči, kar je bilo tem bolj grdo za nas, ker smo vsi, ki smo le količkaj nasé držali, dolge lase nosili, kakor jih imajo piskrovezci — na pisker pristrižene. Le pomislite si, kako je bilo svoje dni fanta sram, ako se je iz Kranja od Pajka s takim Kajnovim znamenjem povrnil, po katerem ga je bilo že od daleč poznati, da je imel pri gospóski radi boja opraviti“.

Na vasi nastane grozen vrišč; vpitje in kletev sega celó v hišo. Tu zbrani fantje planejo kvišku in venkaj, kakor bi bil strelil med nje. Na čelu jim je Potegunov Janez. Tomaž se poslednji še nekoliko obira. „Tomaž ne hodi ven, tu ostani!“ vsklikne Marijana, ko je videla Tomaža pomišljajočega ali bi šel ali ne tudi pogledat, kaj da je.

„Planinci so zunaj“, pravi Tomaž, „po glasu jih poznam. Izvestno jih koža srbi, ker so jo na prodaj prinesli. No nocoj vtegnejo slabo skupiti, preveč je naših skupaj in vsi so si prijatelji.“

Krik po vasi je pojema, kakor pojema ropot oddaljajočega se vlaka po železnici, kajti tolpa se je zagnala v tek po Glavarjevem vrtu iz vasi venkaj na travnike. Ondi pa so treščili skupaj naši s fanti sosednje vasi in tepež se je pričel v temni noči, da je vse križem pokalo. Kar med Planinci nekdo bolestno vsklikne: „Oh, zaklal me je!“ Gostov Pavle je bil, ki je tako zaječal in pal.

Fantje se razpršé na vse strani, kakor bi bilo treščilo med nje in bežé, kar so jih vtegnile okorne noge le nositi, vsak proti domu, ne zmeneč se za tovariša, ki je v temni noči sredi travnika izdihnil svojo ubogo dušo zapuščen od prijateljev in znancev. Drugo jutro našli so ga sošeščani in prepeljali domu. V naši vasi mu je pa zazvonilo.

„Kedo pa ga je?“ šla je govorica od ust do ust, od hiše do hiše, ko je zapel mrtvaški zvon. Staro in mlado stikalo je glave skupaj pomenljivo šepetajoč. Naše dobre ženice skle-pale so žalostno roke in pri vsaki hiši, kakor tudi posamič molili so za dušo ranjcega.

„Kedo le ga je“, to je bilo pereče vprašanje, ki je poleg dveh prizadetih vasi jelo še

tisti dan zanimati okrožnega zdravnika, orožništvo in cesarsko kraljevo sodnijo v Kranji. Kakor moramo priznati, da je bilo nad vse važno to vprašanje, prav tako moramo se tudi očitno izpovedati, da živa duša na to ni vedela temeljitega odgovora. Ugibalo se je pač na vse strani, kakor je to ob takih prilikah navada, pravega pa fantje sami niso vedeli. Zato se je vsak za svojo kožo tem bolje bal, sluteč, kaj vse se iz tega boja lahko neprijetnega zanj izcimi; da se gosposka v Kranji in v Ljubljani s pretepači ne šali, vedel je pač dobro vsak sam. —

II.

Mrlič je ležal na priprostem mrtvaškem odru in sodnijska komisija z orožniki vred je prišla v vas. Med tem ko si je komisija ogledovala umorjenega Pavleta, hodila sta orožnika po naši vasi gori in doli in pozvedovala o dogodkih pretekle noči. Živa duša jima ni vedela kaj pravega povedati. Kar pride po vasi raztrgan berač; videlo se mu je, da bi se bil rad ognil cesarskim možem. Zato zavil jo je tudi takoj precej v stran, ko je orožnike ogledal. Toda

moža pravice opazila sta ga vže od daleč in podvivala sta se za njim.

„Hej, kam pa se nam tako mudi, á?“ zakliče mu orožnik-korporal za petami, ko sta ga dohitela.

„O, gospoda, prav nikamor ne. Le pogledati sem hotel, če bi bil morda od druge strani tudi še kaj videl“, odreže se naglo berač.

Orožnika ga ostavita.

„Kaj si videl?“

„Nič posebnega. Onda le na Potegunovem vrtu konec hleva visi marogasta volnena jopica oprana in se suši. Memogredé se mi je zdelo, kakor če bi bile tiste maroge od krvi. Sicer pa nič ne vem“.

To je bilo orožnikoma dovolj. Več se nista brigala ni za berača ni za druge ljudi, temveč sta jo nemudoma proti Potegunu obrala. Onda je res visel nesrečni beli jopič, v katerem so se na rokavih krvave maroge poznale.

Orožnik-korporal jopič takoj sname in ga skupaj zviže, na kar orožnika v hišo odideta. V veži pred pečjo naletita na mater:

„Čegav je ta-le jopič?“ vpraša orožnik starikavo ženico.

„Našega Janeza je“, odgovori mati nič hudega sluteča, „kje pa ste ga našli?“

„Ne daleč“, pravi orožnik in ob jednom vpraša: „kje pa je Janez?“

„Ravnokar je bil tukaj, menim da ne bo daleč“, odvrne mati in z burkljami v peči polena na ognju vraynava.

Orožniku se je srce v telesu smejalo, da se vse tako lepo kar samo ob sebi izvršuje. Krvav jopič in umorjeni Pavle — Janez je bil ravnokar še tu, odkar pa je orožnike ogledal, se je skrila — mož pravice, kaj hočeš še več? Ga vže imaš morilca, ki je s svojim pipcem sinoči samooblastno prerezal žilo življenja v telesu svojega vrstnika, s katerimi sta do tedaj dostikrat delila vesele in žalostne ure, delo in postopanje, ponočevanje in pretep. Med tem, ko orožnik tako sestavlja ugodna se mu dozdevajoča sumljiva trenotja, na podlagi katerih bo dozdevnega morilca zgrabil in gosposki izročil, pride Janez po stopnicah doli izpod vrha.

„Kje si bil?“ vpraša ga v jedni sapi orožnik in stopi predenj, tovariš njegov pa k durim, katere zapre.

„Na vrh sem bil šel po jeden žep suhih hrušek“, odgovori mirno Janez.

„Kje si bil pa sinoči med pretepom?“

„Zraven sem bil z drugimi vred“.

Orožnik razvije jopič in ga pomoli Janezu pod nos: „Ali je to-le tvoje?“

„Moj jopič je, da“, odgovori Janez in nekako obledi.

„V imenu postave pojdeš z nama“, pravi mu na to orožnik in preden se je Janez prav za prav zavedel, za kaj se gré, imel je vže oklenjene roke.

Mati to opazivši, na glas zajoka: „Moj Bog, kaj pa je naredil, da ga hočete vzeti?“

„Mati, le potolažite se, prav nič nisem naredil, da bi me vest pekla. Pravica se bo skazala!“

„Naprej“, vkaže orožnik-korporal, orožnika vzameta Janeza v sredo pred sé in odšli so — v hišo kjer je bila pri mrliču še komisija zbrana.

Ljudje drli so med tem od vseh strani skupaj, kakor bi bilo plat zvona bilo. Da so

Potegunovega Janeza orožniki vzeli, šlo je od ust do ust po celi vasi.

„Saj sem vam vedno pravil, da „kjer je veliko biti, je malo vžiti“, trdil je Ferjanov gostač gruči možakov na sredi vasi stoječim. „Koliko sta vendar Poteguna Janeza tepla: Več jih je dobil sam, kakor vsi drugi otroci skupaj in kaj imata sedaj od tega? Zaprli in obesli ga bodo!“

„Oče, za Boga svetega, kaj česnate“, posvari Drobnavov Tomaž blebetača. „Kdo pa vam je povedal, da ga je Janez zaklal. Kje pa imate dokaze za zlobno trditev svojo. Človeka ob dobro ime spraviti ni kdo vé kako težavno ali tisto mu zopet povrniti, je pa vse kaj družega!“

„Moj Bog, kje imam dokaze? Ali ni zadosti dokaza, če so ga orožniki — možje gole resnice in pravice vzeli? Ali ni zadosti dokaza, če se s Pavletom vže od vélikega dela nista nič kaj prida mogla? Kaj hočeš več?“

Komisija je ravno svoj posel dokončala, ko orožnika z Janezom vstopita. Korporal izroči sodniku okrvavljeni jopič in mu ob kratkem razloži, zakaj da je Janeza s saboj vzeli.

„Ali poznaš tega-le?“ vpraša sodnik vjetnika in na umorjenega Pavleta pokaže.

„O poznam ga. Gostov Pavle je“.

Na to se obrne sodnik k zdravniku rekoč: „Gospod doktor, pokažite mu, kaj ste na mrtvecu našli“.

Zdravnik odgrne odejo in migne Janezu bližje. Le-ta vgléda pod vratom precej široko in globoko rano in ne more si kaj — solzé se mu vderó. „Oh Pavle, ali tako grozno si moral umreti — ti, ki si bil najmočnejši, kar nas je pod zvonom!“ Dalje Janez ni mogel govoriti, tako silno ga je jok posilil.

Komisija razprostre med tem omadeževan Janezev jopič in se pomenljivo pogleduje.

„Ali je ta jopič tvoj?“ nadaljuje sodnik svoje izpraševanje, ko se je Janez vže nekoliko potolažil.

„Da, moj je!“ pravi ta.

„Od kod pa imaš te-le maroge na njem?“ vpraša ga zopet jako strogo sodnik in pri tem tako srpó pogleda, kakor bi ga bil hotel prebosti z očmi.

„Jaz ne vém, od kod so!“ odvrne na kratko Janez. „Sinoči sem jih moral kje dobiti, ker sem

jih še-le danes zjutraj na jopiču opazil, na kar sem jih skušal izprati.

„Prav si rekel, da si jih moral sinoči dobiti“, pravi z resnim glasom sodnik. „Kri Abeljnova je, ki se drži tvojega jopiča! Ali si me razumel“.

„Abeljnova naj le bo v božjem imenu, da le Pavletova ni“, odgovori nekako polajšano Jánež.

„Tega-le kri, ki tu pred taboj leži, drži se tvojih rok in tvojega jopiča. Priznaj nam, da si ga ti sunil!“

„Ne, gospod, nikdar ne!“

„Zvedeli smo, da se s Pavletom nista nič kaj mogla“, nadaljuje sodnik.

„Najboljša prijateljca sva si bila, od kar sva rastla. Letos nama je res nekaj navskriž hodilo, kar pa niti toliko ni bilo vredno v primeri z groznim koncem njegovim, kar je za nohtom črnega. Niti zaušnice bi mu ne bil dal zaradi tega, kaj pa še le, da bi ga bil z požem sunil“.

Sodnik migne orožniku, naj preišče Janezove žepe, kjer najde jirhasto mošnjo z nekoliko drobižem in železen kresalni nož, kakoršne po Gorenjskem odraščeni možaki in fantje jako radi

nosijo. Sodnik in zdravnik gresta z nožem k rani. Preden ga pričneta primerjati z rano, ogledujeta ga od vseh strani, če tudi nič izrednega na njem ne najdeta. Rana je bila prav taka, kakor bi jo bil ta le nož naredil. Na to se je zapisnik dovršil in sodnik pravi Janezu :

„V kratkem času, kar sem bil tukaj, nako-pičilo se mi je toliko sumljivega gradiva, ki te kot morilca obdolžuje, da te v imenu postave vzamem s saboj v Kranj, kjer boš nadalje zaslišan. Orožnika, naj gré z vama.“

Preden Janez odide z možmi pravice, ozre se še jedenkrat na bledega tovariša na mrtvaškem odru počivajočega in pravi: „Ljubi Pavle, tvoja duša vé, da te jaz nisem; ti moraš v grob, jaz pa v ječo. Ker si mi bil vedno najboljši prijatelj, sprosi mi od Boga, da se kmalo resnica skaže“.

Orožnika z Janezom sta odšla, komesija se je pa odpeljala.

„Kakoršno življenje, taka smrt“, zatrjeval je Ferjanov gostač drugo jutro pogrebem na poti domu od pogreba. Pavle je bil najmočnejši fant pod našim zvonom, če ne v celi fari. Kak vrl bi bil on pač hlapec, ko bi bil hotel

služiti. Gospodarji bi se bili kar trgali zanj, kaj pa še-le dekleta. Kar zbiral bi si jih bil lahko. Tako se je pa raje za boje in pretepe brugal, kakor je po delu vprašal in kaj ima od vsega skupaj? Zgodnji grob in črve. Tomaž, tebi se ne bo nikdar taka zgodila, ker se ponoči nikdar na vas ne ganeš!“

„Ker ondi ničesar iskati nimam“, odgovori modro Tomaž. „Noč ima svojo moč in pameten človek ponoči spi, da je drugi dan kaj prida za delo. Le potegnjači se ponoči okoli potikajo in žal, da pri takih prilikah navadno najdejo, česar iščejo. Ko bi bilo ponočno stikanje kaj prida, bi ga izvestno vsem vojakom prostakom kar od kraja dovolili. Ker pa dobro vedó, da ne velja na nobeno stran, mora vse, kar nima posebnega dovoljenja, ob določenej uri doma biti in spat iti!“ Tako se je modro odrezal naš poštenjak Tomaž, ki je bil, kakor v marsičem tako tudi v oziru ponočnega miru in počitka v izgled fantom cele fare.

„Res je tako“, pritrди stari Lokar, mož pri šestdesetih letih, s katerim se bomo kasneje natančneje soznaniли ter modro nadaljuje:

„Dokler je človek mlad, ne spozna, da ima vsaka stvar svoji dve strani, solnčno in senčno, ki se kaj lepo vjemate druga z drugo in te dve ste za nas delo in počitek. Pri prvem se nam je prav tako treba žuriti, kakor pri drugem, če hočemo kaj na dobičku biti. Kdor je len pri delu, je nesposoben za prisluzek, vsaj za zdaten prisluzek in komur ni mari spanja, ta kaže, da mu tudi do dela ni dosti; s tem pa ne obsojam vbogih posloy po velikih zemljiščih, ki robantijo od zjutranje tretje ure pa do večerne jednajste, kadar je veliko delo. To so vam vsega vsmiljenja vredni ljudje. Drugače pa je z nerodneži, s tistimi ponočnimi kavrani, med katere sem v mladosti svoji sam tako rad zahajal, ki po opravljeni večerji in večernem delu v hlevu, rajše na vas zahajajo krókat in poštene ljudi iz spanja dramit, nego da bi šli vsak na svoje ležišče, kjer bi si lepo odpočili za bodoči dan težavnega dela, ko jim bo od vsakega lasú za lešnik debela kaplja visela. Toda mladost je norost, si ne dá dopovedati. Nam so svoje dni prav to dan na dan v ušesa trobñli, pa jih tudi nihče ni hotel poslušati. Sedaj pač vsprevidavamo, da je prekrasno, žal, da se nam niso oči

poprej odprle. Bili bi vsaj, če že ne več, le za dober vzgled sedanjim ponočnjakom“.

„Oče, vi ste se najmanj za sto let prekrasno rodili, kajti tako je vže govoril moj ded, katerega se še precej živo spominjam in obžaloval prav vse to, kar vam danes ni všeč. Le škoda, da se temu ne dá tako hitro pomoči. Jaz bi bil že zadovoljen, če bi mi bilo le mogoče poboje iz ponočevanja odpraviti“, omeni Tomaž.

„To bi bila res velika dobrota za naš kraj“, pritrди Frjanov gostač. „Jaz še pomnim, ko se o fantih ni nikdar čulo, da bi se bili posluževali noža pri boju. Pest in k večemu kak priročen oklešček bila sta jim tedaj edino in lahko rečem — hvalevredno orožje v krepki roki, kajti zbili so z njima in onemu prav toliko tiste srbečice, kar mu jo je v družbi na nápotje hodilo, da je jel siten postajati. Še-le, ko so se naši mladenči z Laškega od vojakov domu vračali, prinesli so tudi s saboj nad vse grdo in ostudno navádo, pri vsakem boju takoj po nožu segati. Sram jih bodi! Nož v borbi ni slovenska navada in bi se moral povsod mla-

denčem strogo ognjusiti. Naj bi se fantje jedne fare ali celó jednega okraja častno med saboj dogovorili, da se ne bodo pri pretepih nikdar več noža posluževali. Ob jednem morali bi si pa slovesno zatrditi, da vsacega izbacnejo iz svoje družčine, kdor bi temu sklepu nasprotno ravnal. Porok sem vam, da bi se v teku desetih let nič več ne čulo o osuvanih in zaklanih pretepačih, kakor se to žalibog dan danes pogostoma godi. Za nož zgrabiti in koga nevtogoma hitro osuvati ni prav nič težavnega, prav nič umetnega in svoj živ dan nisem še slišal, da bi bili koga hvalili, češ, „ta je dober in spreten pretepač, kako hrabro vihti nož v boju“, pač se povsod čuje britka obsodba takih rogoviležev od vasi do vasi kakor iz jednih ust: „jako surov človek, ki si ne vé drugači poguma, kakor z nožem“. Fant, ki se v boju proti tovarišem noža poslužuje, je velik strahopetnik in malopridnež, ki ni vreden, da se z drugimi poštenimi fanti v družčino shaja, in ne, da s svojimi soseščani pod jednim zvonom živi“.

Možje pogrebci razidejo se med tem v vas dospevši po svojih domovih.

Pri Potegunovih stali ste na pragu: joka-joča mati in soseda Žimčeva Mica. „Oh, da je moral prav Janez tako nesrečen biti, da so ga orožniki vzeli in v zapor odgnali, od koder ga morda celó na vešali povlečejo, če se dotlej ne izkaže resnica!“ toži žalostna mati jokajoč.

„Ne bojte se mati“, tolaži Mica, kakor vé in zna. „Janez ni prvi, ki so ga na sum vsekali in pod ključ spravili, poslednji pa tudi ne bo. Da ga ni on vmoril, tudi jaz rada verjamem, ker vé, da ni hudobnega srca niti vroče krvi. Da je pri bojih rad zraven, moj Bog, kdo bi mu to zameril, če pomislimo, da si današnji fantje pretepe na čast štejejo. Ne obesijo pa človeka tudi ne kar tako meni nič, tebi nič; tu jih mora že prej priti lepa kopica dobrih prič, ki vse potrdijo hudodelstvo, za katero naj bi se zločinec na vešalih spokoril, ali pa mora dotični zlodejstvo sam priznati, sicer z vešali ni nič. Pač pa se mi lahko primeri, da bo revež več časa v zaporu, preden pride resnica na dan“.

„To ima sedaj od vsega svojega rogovljenja ponoči okoli. Kolikrat sem mu dopovedovala: „Janez doma ostani, in spat pojdi!“ pa

je bilo vse kakor bob v steno. Še zmenil se ni za moje besede, ali pa mi je k večemu odgovoril: „Kaj-le vi veste?!“ Če bi vedela, da ga bode zapor spreobrnil, kakor bi se spodobilo, nič bi ne rekla, da so ga vtaknili vanj, še celó vesela bi bila, kajti ponočevanje sinovo me je ves čas v srce bolelo, odkar se ga je bil privadil. Bog daj, da bi ga ta nesreča spametovala, potem pa nič ne rečem“.

„Le potolažite se mati, ne bo tako hudo ne, kakor se kaže. In tudi, če bi ga bil Janez v boji morda res sunil, saj ste slišali, da ga ni nihče videl, da živa duša ne vé, kdo ga je in da tega ranjki Pavle menda niti sam ni vedel, sicer Ÿbi ga bil po imenu povedal, preden je umrl. Da jo je Pavle tako skupil, mi je žal, iznenadilo me pa ni, kajti on če tudi za vojsko zvržen, je bil v boji kakor besen; na vse strani je mlatil okoli sebe, ne gledaje kam bo padlo ali na prijatelja ali na nasprotnika. Kamor je priletelo, je obležalo. Kako lahko je torej, da je v temni noči kakega fanta iz domače vasi oplazil, ki je na to v nagli jezi po nož segel in ga Pavletu med tem, ko je ta na vse strani opletal, pod kožo porinil. Prav tako bo in nič

drugače, le meni verjemite. Sicer bi moral vendar ta ali oni kaj vedeti, kedo ga je“.

„Torej ti res misliš, Mica, da ga ni nobeden naših“, vpraša zdatno potolažena mati.

„Res! Sem že s takim fantom govorila, da se smem zanesti na njegove besede. Fantje imajo v takih slučajih jako dober nos in navadno pravo zadenejo, naj bo noč še tako temna. Sedaj so vsi jedini, da ga ni nihče iz domače vasi, temveč, da se je moral morilec med tovariši ranjcega nahajati“.

„Bog bodi zahvaljen!“ zdihne na to potolažena mati, „ne le za to, da si je naš Janez ohranil čiste roke, temveč sploh, da nimamo pod zvonom morilca; oh, kaj bi bili ljudje govorili, kaj bi bili gospodje rekli, da smo uprav y naši vasi tako zverinasti“.

S tem ste se ženski razšli: mati v hišo, Mica pa po vasi za novicami. Neizrečeno jo je mikalo zvedeti, kedo je Pavleta zaklal in za to si kar nič ni dala pokoja. Toliko je bilo do sedaj dognano, da ga iz naše vasi nihče ni, fantje iz sosednje vasi so pa prav tako tudi o sebi trdili, češ, da ga Pavle ni imel sovražnika med njimi. Kdo in od kod je bil morilec? To

je bila vganjka, ki je noč in dan dve vasi, in nekaj tednov tudi gospode na Žabjaku v Ljubljani zanimala, da so mnogo pól papirja že zaradi nje popisali, do živega ji pa vendar niso mogli bolje, kakor se je to takej prvi dan po pogrebu zgodilo, ko so orožniki Potegunovega Janeza iz Kranja v Ljubljano na Žabjak prignali, kamor ga je bil namreč kranjski sodnik poslal, češ, jaz nimam pravice soditi ga, stvar spada v področje deželne sodnije. Le-tu se je pričela na videz čisto navadna, čisto vsakdanja preiskava, kakoršnih se na leto več nego zadosti natêpe, kajti preiskovalni sodnik smatral jo je na podlagi izročnega mu okrvavljenega jopiča Janezovega za jako lahko, v katerej bo malo več treba, kakor dokaze tako prepričevalno postaviti in z njimi obdolženca z viškoma napasti, da se bo poslednji kar zgruznil pod silno težo taistih in obupan vskliknil: „Da, res sem ga!“ Toda glej, sodnik se je vkanil, hudo vkanil, kajti iz Janeza, kakor iz vseh njegovih tovarišev ni bilo družega spraviti venkaj, kakor: „jaz sem nedolžen, jaz ga nisem“.

„Kako pa je prišla kri na tvoj jopič in zakaj si ga zjutraj že na vse zgodaj opral,

če imaš tako čisto vest?“ izprašuje strogi sodnik.

„Kako je kri nanj prišla, ne morem vedeti. Lahko je mogoče, da sem stal blizo Pavleta, ko smo se topli in da je tedaj, ko mu je nepoznani lopov nož v vrat porinil, nekaj kapelj krvi tudi mene doletelo. Da sem si jopič takoj na vse zgodaj opral, ko sem zapazil madeže na njem, je vendar čisto naravno: prav iz jedinega vzroka, da bi ne imel sitnosti z gosposko, ki se pri takih prilikah nad vsako marogo spodtika in je jako težavno iz rok zviti se ji, kogar ona zgrabi“.

„Ali si bil že kedaj zaprt, da vse tako dobro veš?“

„Ne še, toda čul sem tako pogovarjati se take, ki so že tukaj cesarski kruh jedli. Gorjé mu, so rekli vsi soglasno, na kogar se jame sum valiti. Jako srečen in krepkega duha, kakor tudi čvrstega telesa mora biti, da se ga otrese in še se ga drži kljubu temu ves svoj živ dan nekak neprijeten duh, ki ga povsod spremlja, koder ga ljudje poznajo, da si ob vsaki priliki vglédavši ga, šepetajo, češ: z gosposko je imel tudi vže opraviti. Vidite gospod sodnik, da bi

se vsemu temu ognil, mislil sem po boju tisto jutro: Janez, nekaj kapelj krvi imaš na rokavu, o katerih ne veš, kako so se tjekaj zgubile in od kod. Najbolje ti kaže, če jih prej ko prej zmiješ, da vsaj sitnosti ne boš imel, ker povedati tako ne veš nič“.

„No tajiti znaš dobro za tvojo mladost, toda pomisli, da si s tem ne boš pomagal. Prej če bi povedal resnico, prej bi bilo mogoče preiskavo skleniti in glavno obravnavo določiti. Vsaj nas vendar ne boš imel za take bebce, da bi ti verjeli, da o Pavletovi smrti res nič natančnejega ne veš, ko imaš vendar krvne maroge na jopici, o katerih sam priznavaš, da si jih še le drugo jutro po boju na njem opazil. Vidiš, vže na podlagi tega dokaza te bo lahko obsoditi gospodom pri glavni obravnavi. Če bi pa sam povedal, kako je bilo in vzlasti, kako so one krvne maroge na tvoj jopič prišle bi si s tem prav veliko lahko pomagal; kazen bi bila primerno manjša, kakor je pri trdovratnejih“.

V tem smeru pričela in nadaljevala se je preiskava na Žabjaku. Preiskovalni sodnik je bil za svojo osebo kolikor toliko prepričan, da je obdolženec pravi morilec, ki pa kot pre-

kanjen človek skuša vse vtajiti, češ, videl me nihče ni, torej mi tudi nič dokazati ne morete.

Kaj je med tem obdolženec Potegunov Janez v preiskovalnem zaporu prestal, ni mogoče popisati. Mislite si ptiča spomladi vjetega in v malo kletko zaprtega; spomladi, pravim, ko se mu je gorkeja narav oživila. Če ga vjameš na jesen ali po zimi, se ti čestokrat vže v malo dnéh tako privadi, da ti iz roke živež jemlje. Kakor hitro pa je pomlad v deželi, zbudi se nekaj v njem, kar ga ne trpi nič več ne v sobi, še manj pa v kletki; želja po prostosti na zlatem solncu in svežem zraku je, ki ga vleče venkaj med vrstnike svoje v zeleni gozd, med zaraščene sadne vrtove ali pa tudi v bujno rastoče žito na polji. Naj se vjeti ptiček po zimi ob vedno polnem koritcu še tako dobro počuti, naj se ti po petkrat ali desetkrat na dan sam vrne v kletko, pri katerej niti vratice ne zapiraš, ali z vrta v sobo, kjer je okno odprto, ko spomlad pride, se ptiček kar čez noč spremeni. Le odpri mu okno, pa boš videl, kako lepo se ti bo priporočil — ako mu bo sreča mila — za zmiraj. Več ga ne bo nazaj. Tak vzgled doživel sem jedva devet let star doma.

Pri mlinarju vjeli so v jeseni kosa zlatokljuna, ki se je kmalu tako vdomačil, da je opoldné z družinico vred jedel, t. j. skakal je po mizi od jednega do drugzega in pobiral drobtine in kar mu je še kaj drugzega tu pa tam kdo brsnil. Nekega dné, ko je mlinarica po hiši pometala, pustila je duri odprte in zlatokljun smukne, ne da bi ga bila žena zapazila kedaj, v vežo in od tod skozi mala vrata k vodi za hišo. Ker se je neizrečeno rad kopal, se tu pač ni mogel vstavljati predražestni skušnjavi, da bi vsaj nekoliko ne poceptal po bistri vodi ob kraju potoka, kjer so tako prilično precej debeli kamni iz njega štrleli. Preden si bil kedo mislil, kaj bo prav za prav naredil, je vže voda na vse strani škropila, tako jo je raztepaval s perutnicami in takoj na to do kože moker, ozré se na vse strani okoli, in češ, na gorkem je po zimi še vendar najbolje, vbere jo zopet nazaj skozi male duri v vežo in hišo, kjer je mlinarica smeti vže pri vratih imela.

„Uj, grdoba, kakošen pa si!“ začudi se mlinarica mokremu zlatokljunu, ki je memo nje po hiši skakljal do zgornjega okna, kjer se je na vso moč, kar mu je le mokro perje dopu-

ščalo, na drog pognal in zakričal „crrr“; hotel je prej ko ne reči: „Moker, saj me vidiš!“

Od tedaj mlinarjevi niso več tako strogo pazili na svojega ljubljenca. Bila mu je prosta pot iz hiše do vode, kolikrat in kedar se mu je ljubilo. To je trajalo celo zimo do meseca marca, nekako do sv. Jožefa, ko so jeli zunaj po vrtovih in mejah drugi kosi poskušati, ali jim niso čez zimo grla zarujavela. Tedaj je pa nekega dné našega zlatokljuna zmanjkalo. Mlinarjevi so sicer trdili, da ga je maček vzal, jaz pa pravim, da si je šel družice po svetu iskat. Ljuba spomlad vzbudila je v njem ljubezen do prostosti in ta je bila močnejša, nego gorka mlinarjeva hiša, kjer se je zlatokljun čez zimo tako dobro počutil.

Janez v zaporu je bil torej živa podoba vjetega ptiča spomladi. Prav tako kakor ptičku v kletki, godi se siromaku vjetniku in tu niti tistih zrelih ptičev ne izvzemam, ki tako rekoč na jesen sami v ječe silijo, da se čez zimo pre-skrbé s stanovanjem in potrebnim živežem. Kaj pa še le pošten človek v taki družbi! Jaz mislim, da mu hujšega ne moreš storiti, kakor

zapreti ga in med take zrele ptiče vtakniti, ki vže od daleč smrdé po malopridnosti.

Prvi dan je Janez ves ljubi dan jokal in tarnal: „Moj Bog, kam sem zašel? V čem sem se tako silno pregrešil, da si me poslal semkaj na ta kraj groze in sramote?“ Vést se mu je jela oglašati in mu očitati: „Kdor ne vboga, ga tepe nadloge“. Kolikrat so ti ljuba mati prigo-varjali, ko si zvečer po rožnem vencu jopič ogrinjal: „Janez ne hodi na vas. Doma ostani in spat pojdi. Noč ima svojo moč in videl boš, kako se boš kesal, če me ne boš vbogal“. Toda Janez je bil gluh za vse opomine. Njemu so bili veseli fantje na vasi stokrat ljubše, kakor pa mirna domača družina. „O zlate materne besede“, vskliknil je v sedanjih trenutkih Janez, kako ste bile resnične, kako grozovitno jele ste se izpolnjevati nad manoj. Nevrednega mirne in prijazne vaše družbe, iztrgala me je pravična roka božja iz nje in me vtaknila med roparje, požigalce in tatove, ki me vsi nekako po strani gledajo, češ, kri se drži njegovih rok, kako pride taka zver med nas — mirne ljudi? In vendar ti, o Bog veš, da sem nedolžen, če tudi vse kaže na mojo krivdo. Kristus moj, ki si

bil sam jedno noč v ječi, vsmili se mene!
Reši me!“

Kaj pa še-le mati Janezova! V duhu ga je videla v grozni temnici med debelim zidovjem h kamnu prikovanega v težkih verigah zdihovati, kakor je večkrat slišala, da so svoje dni z vjetniki ravnali. Kako nedopovedljivo počasno tekle so vbogi ženi ure, odkar so ga vzeli orožniki. Sama, tako sama in zapuščena od Boga in ljudi! Oh to je bil neznosen položaj vbogi materi. Vsaj prvi dan zdelo se ji je tako. Oh, ko bi vsaj nesrečnemu sinu kaj pomagati mogla. Materino srce jo je sicer tolažilo: ne boj se, vsaj je nedolžen, kaj pa mu morejo?! Toda krvavi jopič Janezov ji ni šel iz glave in tu pa tam porodila se ji je vendar-le tudi misel: kaj, ko bi ga vendar-le bil? Oh, da bi vsaj denarja imela za zagovornika, kakoršnih se v Ljubljani tako izvrstnih in tolikanj lahko dobi. Ali tudi še tega ni pri hiši. — Sicer ima fant sam dober jezik, toda kaj bo revež nasproti tako učeni in premeteni gospôdi, kakor so škrici po kancelijah. Na kislem zelji ga bodo pohrustali, ako se vsi nadenj spravijo. Oh Marija, ko bi do glavne obravnave vsaj pravemu morilcu prišli na sled!

Oh Mati božja sedem žalosti, ti se nas vsmili, ti nam pomagaj, da srečno in stanovitno premagamo nevarnost, v kateri smo!“

III.

Pred božičem napravili so prejo pri Glavarji, kjer so imeli poleg precej obsežnega zemljišča lepo zidano hišo, tedaj v celi vasi za moj okus najlepšo in pa mlin na štiri tečaje ter stôpe. Semkaj sem najraje zahajal, kajti v ropotajočem mlinu, kjer se je vse vrtelo in gibalo, mikal me je vsak prah. Takoj pri vhodu ropotale so stôpe po vmerjenem taktu, po dve, po tri ali pa tudi po štiri, kakor je že bilo delo. S stôpami naravnost v zvezi je bil kamen „pšenár“, kjer se je iz prosa delalo pšeno, iz katerega so nam matere napravljale vsakdanjo slastno jed: kašo. Poleg pšenarja tekkel je „ajdovi kamen“ ali „ajdovec“, kjer se je delala moka iz „črnega“ žita, t. j. iz ajde, rži, ovsa itd. za vsakdanji kmetski živež. za kruh, za močnik in za razne predmete. Tretji tečaj je bil „svinjski kamen“; mleli so se ondi razni žitni odpadki in prednje žito, pujsom za štupanje piče namenjeni, poleg teh pa tudi koruza za koružnjak

in za žgance, katere smo po vasi povsod radi jedli. Vzlasti kadar nam je šla trda za živež, pela je koruza dan na dan. Poslednji v kotu, kjer je stala skrinja z žitom, kamor so „merice“ vsipali, bil je pa „beli kamen“, katerega so zasipali s samo pšenico in tu pa tam tudi z ajdo, kadar je bilo treba kje bele ajdove moke za žgance, pšenične pa za „štruco“ in crenje.

„Moj Bog, to so morali sladkosnedi vaščani biti“, vskliknil bode morda ta ali oni te vrstice bravši, „še celó cvrli so si! Lahko, da niso kaj prida imeli!“

„Stoj, prijatelj, le ne prehitro! Po pravici ti povem, da tako skromnih in z najslabšim zadovoljnih ljudi, kakor so bili naši vaščani, pod solncem nikjer več ne najdeš.

Ni je bilo tako slabe reči na svetu, da bi jim ne bila šla v slast, le da je bila pošteno osoljena in nekoliko zabeljena. Da bodeš, zbirčna mestna gospôda, vsaj nekoliko pojma dobila, kako pri nas živimo, ná ta-le jedilni listek za vse štiri letne čase, kolikor mi ga je še v spominu ostalo. Začnimo spomladi nekako o svetem Juriju. Tedaj jim gré po mnogih hišah vže nekoliko trda za kruh. Zjutraj: ob sedmih kadi

se vže na beli mizi podmedeno kislo zelje, kot prva in kak močnik ali kaša kot druga jed. Prigrizuje se kruh, če ga imajo; kjer je še kaj krompirja pri hiši, pride le-ta za prvo in katera že koli prej omenjenih treh za drugo jed. Opol-dné: skleda ješprenja, za to pa latvica kislega mleka — kjer ga namreč vže imajo, če ga pa še ni, ali sploh nikdar ni, ker ni kravice v hlevu, je pa tudi samo ješprenj dober. Zvečer kmalo po Marijinem zvonenu zadiši že zopet kislo zelje po hiši, kateremu se kaka kaša ali podmet pridruži. V nedeljo in praznik je toliko izjeme, da pridejo zjutraj v premožnejših hišah tropinasti ali pa špehovi žganci na mizo, opol-dné pa gospodinja nekaj koščekov prekajene svinjine med ješprenj vrže, ali pa kako meseno klobaso vanj zreže. Poleti je vse tako kakor spomladi le za večerjo je dostikrat smetanasta ali pa špehova salata. Nekoliko izjeme je ob velikem delu v tem, da so tedaj večkrat žganci na mizi in da je močnik iz pšenične moke. Le kadar domlatijo, skaže se gospodinja družini z pšeničnimi štruklji, kakor že so: ali kuhani in z maslom zabeljeni iz skleda gledajo, ali pa se po pečenih med po tistej cedi. Tudi kumare

pridejo v poletnej dōbi skoraj da vsak dan na mizo, navadno opoldné. če je pa kak delavec pri hiši, recimo krovec — kajti gospodarji v naši vasi sō navajeni vsi v lepem vremenu strehe popravljati, pridejo pa kumare za malco na mizo. Proti jeseni prično gospodinje zvečer iz polja vračaje se „letošnji“ krompir v košu ali pa v predpasniku za večerjo domu donášati, in malo-kdaj se vzlasti otrokom večerja tako prilega, kakor ravno ob tej dōbi, ko se nasitijo s krompirjem in mlečno kašo. Pa tudi odrášeni vrlo marljivo po njem segajo, dokler ga je kaj v skledi. Po zimi se navadno zopet vrsté: kisló zelje, krompir močnik, kaša zjutraj in zvečer, opoldné pa zavzema v petek in svetek ješprenj ali pa kislá repa in še kaka sočivnata jed. Le tri dni v celem letu usojam si opisati, kot izjeme gledé jedi in ti so: velika noč, ko pride zjutraj pred vsem drugim „žegen“ na mizo. Kaj je „žegen“? Nič družega, kakor jedi, ki so se nesle veliko soboto popoldné v cerkev k blagoslovu. Tedaj namreč naloži gospodinja v jerbas: kolač, svinjsko pleče ali pa tudi stegno, nekaj mesenih klobas, mrzlo pečenko, hrena, pirhov in kolikor toliko jabolk. Vse to se pokrije z lepim

prtom, oziroma tudi s svileno ruto in gospodinja sama, ali pa domača hči, oziroma tudi dekla hiti praznično oblečena med pritrkavanjem v cerkev k blagoslovu. Drug tak dan je „šmajni“ dan ali dan shoda, oziroma cerkvenega blagoslovljenja. Tedaj se tudi nakuha in na mizo nanosi, kar le gori more in to je dan, ko naše vrle varčne gospodinje tudi ocró. Ta dan vam je jedilni listek popolnoma izpremenjen. Zjutraj je poleg goveje juhe obligatna druga jed „godlja“ in za to kako cvrtje. O poldné prikadi se na mizo slastna goveja juha zakuhana z nudeljci, na katerih se smeja zlatorumeni bob. Govedina, ki je dala juho, ne pride kuhana, temveč nekoliko popečena na mizo, kar ji daje posebno dober okus. Navadno ta dan na dvorišči tudi petelina zmanjka, katerega opoldné lepo pečenega gospodinja na mizo prinese. Ko so že vsega siti, nanosi se še cvrtja na mizo, za katero pa danes vže malo kdo mara. Tretji tak dan našim vaščanom je pa pustni dan, ko si tudi nekaj cvrtja in suhega mesa privoščije. Kdo bi jih zavidal, poštenjake, za vboge tri dni v celem letu, kadar jim je prilika izvirajoča iz starodavne navade, vsaj nekoliko pogostiti se, ko

celo leto noč in dan trpé kot črna živina in to ob pičlem počitku in borni hrani. Edina sreča za nje, da niti ne vedó, kako slabo da živé v primeri z drugimi ljudmi. Toda, tudi ko bi si bili tega v svesti, bi jim nič ne pomagalo, kajti grunti v naši vasi ne dajejo boljše hrane družini, če prav se precej veliko pridela — za gospôdo. Če bi naš kmet vse najbolje, kar pridela, doma pojedel, ne dobil bi skupaj potrebnega denarja za opravke in zemljišče njegovo prišlo bi v par letih na boben. Ljudje so torej vže od mladih nog, kakor tudi vsled svojega narodnogospodarskega stališča prisiljeni tako skromno živeti in navadili so se. Vsled tega tudi nekako zadovoljno prenašajo težave svojega stanu, in so veseli, če jim le navedene priproste hrane nikdar ne manjka. Čast jim bodi! Vrli ljudje so to!“

Vrnimo se v Glavarjev mlin, kjer se je med preje naštetimi kamni sukal mlinski hlapec Jože. Če tudi je bil za polovico stareji od mene sva si bila prijatelja. Vedel je silno veliko pravljič o smrti, o hudiču, o gromu in blisku. Tudi po mlinu mi je od najmanjše zagozde do največjega kolesa vse razkazal in razložil. Ni torej

čuda, da me je k njemu vedno vleklo, kadar je količkaj čas pripušal.

Sploh sem bil pa pri Glavarju kakor domač, ker smo si bili botri. Navadni prostor mi je bil ali za mizo, kjer sva z Jožetom španjala, kadar je imel v mlinu vse kamne zasute, ali pa za pečjo, ondi je bila namreč prav blizo polica, na njej pa stoletna pratika in prave egipčevske sanjske bukvice. Oboje sem nedopovedljivo rad prebiral, vendar prvo še zdatno raje nego druge. V stoletni pratiki našel sem prvi poduk o zvezdoslovji, ondi sem bral, da je naša zemlja tudi zvezda, kakoršnih na milijone vsako noč nad saboj opazujemo in občudujemo, ondi sem zvedel, kako se določi velikonočni čas in kako se naredi solnčna ura, katero sem takoj na steni domače hiše napravil in res tako skazil, da je ravno narobe kazala: dopoldanski čas popoldné, poslednji pa zjutraj.

Odkar je bil Glavar vdovec, gospodinjala je stara mati in pa še kako! No, evangeljska Marta naj se le kar skrije pred staro Glavarico! Bila je bolj majhne postave, koščenega nagubančenega obraza, na katerem nisi nikdar nekega izraza neprestane skrbljivosti pogrešal.

Pri vsem tem je bila pa ženica — Bog ji daj nebesa — jako dobrovoljna in precej dovtipna, varčna in vsmiljenega srca. Posebno rada je pomagala onemoglim revežem, bolnikom in umirajočim. Prve je podpirala z moko, z zeljem in kašo, druge z raznimi dobrimi sveti in mazili, tretje pa je priporočala milosti božji ob postelji jim stoječ. Tudi za božjo čast je bila silno vneta in ni ga bilo vremena, ki bi jo bilo v nedeljo zadržavalo pol ure daleč k službi božji iti, ali pa dela, ki bi ga ne bila popustila, kadar je v naši vasi k maši pozvonilo, kar se je na mesec nekako po dvakrat zgodilo in hitela v cerkev. Če ji je kdo ob takih prilikah kaj rekel, odgovorila mu je: „O kaj delo, če ga nekoliko zamudim, to mi ne uide, nebesa pa lahko zamudim“. Naj lepša njena lastnost, katera bi vsem ljudem in povsod v izgled priporočal, bila je pa ta, da žena ni nikdar opravljala in obrekovala. Ob takih prilikah mahnila je navadno z roko po zraku pred sabo rekoč: „Vsi smo slabostim podvrženi“. Le jedne vrste ljudi se je ogibala, kakor steklega psa, vendar pa je molila za nje, in to so bili preklinjevalci in zasramovalci Boga in Matere božje. O teh je stara

Glavarica odločno trdila, da ne bodo srečni ne na tem in ne na onem svetu. No hvala Bogu, ni jih bilo veliko takih — kar jaz pomnim, le dva in od teh je jeden zmrznil, drugega je pa na sv. Petra dan strela ubila.

Nocojšnji večer je bilo pri Glavarju jako živahno. Nabralo se je polno hišo sosedov in družih iz sosednje vasi. Večinoma se z vaščani vže poznamo od prvega večera na preji pri Žimcu. Na nove omeniti mi bo le malokaterih treba, a prav med temi pa ne smem prezreti možakarja, ki je že bolj pri poslednjih, ki so mislili nocoj priti, zaprl duri za seboj. Bil je stari Lokar, mož jako pikrega dovtipa in živahnega duha. Imel je kočo v naši vasi in se je poleg tega pečal tudi s čebelami; ker mu je pa na vse to še mnogo časa ostajalo, hodil je poleti gospodarjem streho delat, po zimi pa po živinskih somnjih mešetarit. Ne spominjam se, da bi bil kedaj videl tega očanca žalostnega, pač pa dostikrat dobre volje, tu pa tam tudi silno srditega. Tudi na zvezde se je nekoliko razumel in je bil jedini človek v naši vasi, ki je poznal polarno zvezdo ali tečajnico. V Trstu je bil v svoji mladosti čestokrat, ter je

vedel o tem mestu mnogo nesnažnega tako v materijalnem kakor v nrvnem smeru povedati.

Z Lokarjem ob enem prišel je tudi petdesetleten fant, Frjanov Janez iz sosednje vasi, ki je znal nemški; latinski je tudi razumel, kakor gospodje, ki mašo beró. Janez je bil svoje dni dijak petošolec, na kar je zamenil peró z matiko in pri gruntu pomagal. Zakaj je obesil uk na kljuko in ostal doma, nisem nikdar zvedel. Ko sva ga nekđaj s prijateljem Tonetom — oba dijaka — obiskala, razkazoval nama je razne latinske knjige in debelo nemško zvezdoslovje poleg precej velike zvezdarske karte. „To mi je navadna nedeljska zabava“, rekel je tedaj Janez, „da po teh-le knjigah brskam, kadar nimam družega dela. Sedaj jih pač vse drugače umem, kakor sem jih pred kakimi pet in tridesetimi leti v šoli. Škoda, da je človek le jedenkrat mlad; marsikdo porabil bi zlato dóbo mladih let drugače, ko bi se na stara leta zopet pomladiti mogel“.

Kakor vidite, je bil Janez nekoliko na modroslovsko stran; pri vsej svoji, tedaj pod na-

šim zvonom nedoseženi učenosti pa vendar popolnoma kmet od nog do glave, ponižen, priprost in domač, kakor bi ne bil posestnikov sin, temveč kak potreben berač. Janez je vrlo dobro vedel, kje je ob tem ali tem času na nebu „koroški voz“, kje je treba iskati „Jakobovo palico“, „gostosevce“, „krono“, „Venevo“, katera se nekaj časa v letu kot prijazna večernica od nas poslavlja, nekaj časa pa nam kot zgodnja danica dobro jutro vošči. Janez je imel tudi čisto prave pojme o sostavi osvetja in osolnčja, kakor je tudi brez vsakojake omahljivosti trdno veroval, da je človek res prst bil in zopet prst oziroma prah bode in da je v nas edino le duša kaj vredna v slabem okvirju mesnega telesa. Gledé na tako njegovo prepričanje hodil je Janez tudi priprosto kmečki v raševino oblečen, kakor bi bil najbolj zabít hribovec, za dušo svojo skrbel je pa, kakor bi mu bilo že jutri vmreti. S kratka. Janez je bil na vse strani moder človek, ki je znal svoje študije prav porabiti tudi z matiko v roki.

Ko je nocoj za Lokarjem v hišo stopil, brenčali so že po celi hiši ob klopeh in okoli mize kolovrati.

„Lej jih no, oba „šternkukarja“, ki jih imamo pod zvonom, prišla sta h krati“, oglasi se gostobesedni gostač, ki je bil tudi pri Glavarji dostikrat v vasovanji, ter v eni sapi takoj nadaljuje: „No Tomaž, nocoj boš pa lahko razlagal, če še kaj veš, kajti poslušalca sta prišla ravnokar, ki te bodeta vsaj razumela, ali pa tudi po prstih okresala, če jima boš skušal, kake marnje česnati. Lokar razume si na „tečajnico“, Janez pa že skoraj zvezde klati, tako je učen. Da, da, povem vam, da sem ga pred nekaj leti vže sam zasačil ponoči, ko je stal na travniku s svetilko in z velikim počeckanim papirjem v roki in sam s saboj mrmral: „Tu-le je „Urša moja“, ta-le mora torej biti“.

„Oj ti šleva ti opravljiva“, zakrohota se Janez in ž njim cela hiša, „jaz naj bi bil „Urša moja“ mrmral, ki svoj živ dan nobene imel nisem; si pač morda čul latinsko ime: „ursus major“, kar pomeni sedmerico zvezd „koroški voz“ imenovana. Kaj se brigam s svojim petdesetakom na plečih za Urše celega sveta, razven za tiste, ki znajo dobre ajdove žgance kuhati in jih tako zabelijo, da je luža pod njimi. Ker sem že ravno pri žgancih, kaj pa Neža, ali

je naše vže mléno?“ S poslednjimi besedami obrnil se je Janez do mojstra v Glavarjevem mlinu, do stare matere.

„Je že“, odgovori ženica ter ga ob jednom po svoje uljudno povabi, naj nekoliko posedi, rekoč: „Saj se vendar ne boš takoj obrnil proti domu, ko imamo tako družčino nocoj. Posédi, posédi nekoliko in kaj povej nam, ti, ki toliko veš, in še na stara leta vedno v bukvah tičiš“.

„Saj je res, Janez le posédi nekoliko, vsaj danes ne boš več, kdo vé kaj zamudil, če nekoliko povasuješ in nam kaj novega poveš“, prigovarja Drobnavov Tomaž.

„Kaj bi vam novega pravil“, odreže se Janez, ko se je ob enem k peči spravil in roke za hrbet založil, „zimo imamo, zimo, da je kaj in mraz se dela čedalje večji. Ko sem šel semdoli po travniku, mrakoval je mesec. Nocoj mrkne popolnoma, in vže ga je lep kos pokrit“.

„Kaj, mesec mrakuje?“ oglasijo se mlade predice vse h krati, in bliskoma popusté kolovrate ter hité pred hišo. Luna je bila vže precej obsenčena.

„Tomaž, kaj pa je to?“ vpraša gostač, ki je z družčino vred venkaj prišel.

„Janez ti bo to prikazen bolje razložil in mu boš tudi več verjel, kakor meni“, zbode ga Tomaž ter se vrne v hišo, za njim pa druga za drugo dekleta in ostali vasovalci.

V hiši se gostač v Janeza vsadi rekoč: „Ti, Janez, nam boš sedaj pojasnil, kako se to napravi, da mesec temen postane. Poprej mi daj pa pipo tobaka“.

Janez si napravi tabak, ga ponudi tudi gostaču, ki je iz tega namena vže ves čas okoli njega cincal, češ, nocoj se ga bom pa iz Janezovega mošnjaka napokal.

„Kaj le bo? Turki trdijo, da se hudič z mescem za prvenstvo bojuje, mi kristijanje vémo pa kaj bolj pametnega o tej prikazni. Da me bodete popolnoma razumeli, zdi se mi potrebno pred vsem nekaj o mescu samem ziniti. Mesec je prav takó zvezda, kakor kaka druga na nebu, ki z mirno lučjo sveti. Takim pravimo planéti ali premičnice, ker se vsaka premika z nedopovedljivo hitrostjo po odkazani ji poti v brezkončnem neba prostoru. Hitrost je tolišnja, da preleti planet v jedni sami sekundi po več milj. Naša zemlja n. pr. ki je tudi planet, napravi na svoji poti okoli solnca vsako sekundo po

štiri milje pota, ravno toliko toraj tudi mesec, ki se z zemljo vred vrta okoli solnca. Zemlja in mesec sta, kar se lastne svitlobe tiče, prava reveža; toliko je imata, kot nič. Zato jo dobivata od solnca, kakor vse druge zvezde premičnice ki spadajo k našemu osolnčju. Dalje vas moram opozoriti na pot zemlje okoli solnca, ki se nekolikrati križa z meščevo in to na dveh krajih v brezmejnem prostoru neba. Nasledek temu je, da se nekako na vsakih devet mescev po jedenkrat zemlja tako med mesec in solnce privrti, da na mesec svojo senco vrže, kakor jo vrže človek na zid, ki se proti solncu predenj postavi. Treba le, da so vsa tri telesa: solnce, zemlja in mesec v jedni in tisti smeri in mescev mrak je gotov. Tako si stojé nocoj vsa tri telesa nasproti, ker bo luna popolnoma mrknila. Kadar pa zemlja ni prav v sredi, temveč nekoliko bolj na jedni strani, kjer koli vže — pada tudi njena senca na mesec le bolj od jedne strani in tedaj pravimo, da mesec le deloma mrkne. Prav mrak mesca nam je porok, da mora zemlja res okrogla biti, sicer bi njena senca na mescu ne bila okrogla, in prav mrak mesca nam je tudi porok, da dobiva mesec od

solnca svojo svitlobo, kajti ob času mraka jo zemlja odnaša, kar bi se ne zgodilo, če bi imel mesec svojo! To vam je meščev mrak“.

„Janez, ti govoriš kakor gospod na prižnici; kaj je škoda, da si šolo na kol obesil in nisi nove maše pel, hencej vendar, to bi bil gospod! Ne bilo bi treba močnika in kaše iz sklede zajemati, golobiči in piške bi ti bile ostajale“, pritakne se zopet gostač, ko je Janez komaj dobro končal.

„No, gospodov ne zavidam za piške in golobiče, imajo že zadosti težaven in odgovoren stan. Kar se mene samega tiče, sem popolnoma s kašo, krompirjem in žganci zadovoljen; vsaj tako ne bom dolgo in za črve v grobu bom prav tako dober, naj se sedaj hranim s pečenko ali pa z ovsenjakom“.

Med tem, ko je Janez zbranim vasovalcem razkladal stališče solca, zemlje in mesca ob času luninega mraka, upiral je tudi Drobnjavov Tomaž svoje oči posebno pogosto vzlasti v dve zvezdi — v prijazne oči poleg njega sedeče predice Mačinove Marijane. Dekle je dobro čutilo te poglede, kajti bilo je ves čas sramožljivo zarudelo, kakor nežna roža ob svojem

prvem razvoju, ko jo obsijejo solnčni žarki. „Veliko sem videl po svetu deklet, Marijana“, šepeta ji Tomaž, „takih kot ti pa nikjer! Rad te imam, dekle moje, da si družega ne želim, kakor s taboj združen do smrti srečno živeti. Ali me imaš ti tudi kaj rada?“

„Tiho bodi“, posvari ga z ljubeznivim pogledom Marijana, „ljudje nategujejo ušesa, čeprav so dozdevno vsi v Janeza zaverovani. Vsaj jih poznaš, kakošni so, vsaj veš kako dolge in hude jezike imajo. O vsakem, naj ti bo poštenjak ali pa malopridnež, sodijo le kar najhujše morejo. Če si pa stvar v pravi luči ogledam, jim pa niti zameriti ne smem. Kaj meniš, zakaj si vzlasti o dekletih vedno najhujše mislijo? Le samo zato, ker smo tako silno lahkoverne, ker tako rade vse verjamemo, kar se nam dostikrat v šali, dostikrat iz kakega družega namena za resnico pripoveduje. Tomaž, toliko ti že danes lahko rečem, da, če me morda misliš le za kratek čas slepiti, je bolje, da me nič več ne pogledaš“.

„Kaj pa še?“ odgovori iznenadjeni mladeneč. „Ali misliš, da si bom sedaj v svojem tridesetem letu še igrače zbiral, ko me resnob-

nost življenja dan za dnevom opominja, da nam je pri hiši čvrste ženske roke za gospodinjstvo treba? Za gospodinja pri nas bi se pa ti najbolj spodobila izmed vseh, kar vas je v fari deklet. Molčeča si, varčna, pridna in pobožna tudi, in taka gospodinja povsod blagoslov božji s saboj prinese. Tudi materi naši si vrlo všeč in so mi nedavno sami rekli, vidoč te memo gredočo: „Tomaž, taka-le nevesta bi bila za-te!“ Meni je šinila kri v glavo, kajti kar so mi mati tedaj le namigniti mislili, sklenil sem jaz vže sam pri sebi. Poglavitna reč je sedaj ta, če sem jaz tebi po volji, če si upaš do smrti z manoj zjedinjena pogumno prenašati težave tega življenja in do smrti z manoj združena uživati pičle ure veselja, ki naji vtegne v teku življenja doleteti“.

„Vseč si mi že, in reči moram, da bolje, kakor vsak drug vrstnikov tvojih, ker nimaš tako grdega govorjenja in tudi obnašaš se lepše, kakor drugi fantje. Kar mi je pa na tebi najbolj všeč Tomaž, je pa tvoje iskreno češčenje Marije, moje patrone“.

„Zato imam jako tehtne vzroke. V prvi vrsti se mi je zahvaliti na tem moji materi, ki

so, ves čas svojega življenja nevtrudljiva častilka Matere božje, tudi mene vže od mladih nog njej priporočali in v posebno varstvo izročali. Odhajajočemu na Laško nad Pijemonteza, so mi rekli: „Tomaž, ti greš v smrtno nevarnost. S saboj ti nimam ničesar dati, priporočala te bom pa vsak dan nebeški kraljici. Če ti je materin svet kaj vreden, delaj tudi sam tako. Ne podajaj se nikdar k počitku in bodi še tako truden ter nikdar ne vstajaj, da bi se ne priporočil varstvu Matere božje. Kolikor mi je bilo mogoče, ravnal sem se po maternem nauku. Okoli in okoli mene padali so na kresni dan pri Solferinu tovariši; topniške krogle sovražnikove so grozovitno mesarile med nami. Temu je odnesla nogo, drugemu odtrgala roko, tretjemu posnela glavo, četrtega je prestrelila in ob enem na kosce raztrgala — jaz sem pa ostal nepoškodovan v sredi svinčenk, ki so tako na gosto okoli mene brenčale, kakor čebele po ajdi. Naj kdo reče, kar hoče, jaz sem za svojo osebo prepričan, da me je le Mati božja varovala, da nisem pri Solferinu ostal. Zato ji bom pa ostal tudi zvest častitelj do konca življenja svojega“.

„Prav imaš Tomaž“, pohvali ga Marijana in nadaljuje: „Tudi meni je ves ljubi dan tako mirno pri srci, kadar se zjutraj, ko vstanem, iz celega srca Mariji priporočim in neka notranja zavest mi trdi, da bi me tisti dan niti kaka nesreča ne mogla zadeti“.

„Glej, glej, kako lepo se v tem oziru vjemava. Sedaj ti pa še z večjo zavestjo lahko rečem: Marijana, če se odločiš z manoj korakati po trnjevi poti tega življenja proti večnosti, prepričana bodi, da nama ne bo ničesar manjkalo. Kdor se je še Mariji prav iz srca priporočal, bodi-si v telesnih stiskah in težavah, bodi-si v dušnih potrebah, je bil še vselej vsliššan. Nič nama ne bo hudega, videla boš da ne“.

„Bog in sveti križ božji, svetinja je letela!“ vsklikne stara glavarjeva mati, ki je tudi blizo poslednjega zgornjega okna predla ter se je v tistem hipu morda slučajno ali pa tudi le iz radovednosti po vremenu na nebo ozrla, ondi se je pa zvezda utrenila. „Bog se usmili čez duše v vicah“, pridene še prejšnjemu vskliku v eni sapi ženica.

„Mati, kam pa se pelje svetinja?“ vpraša radovedno Joža.

„Svetinje letajo od cerkve do cerkve in obiskujejo koščice svetnikov, katerih ostanki so v altarih vzdani“, odgovori pobožna žena.

„Jaz sem pa slišal, da svetinje niso družega, kakor duše tistih kristijanov, ki se v milosti božji od tega sveta ločijo in so na poti v nebeško domačijo“, trdi stari Lokar.

„Kaj boš pa ti rekel na to ‚šternkukar‘?“ oglesi se gostač in Janeza nekoliko od strani pogleda.

„Kaj bom le družega rekel, kakor to, kar je res. Svetinje, — pravimo jim tudi zvezdni otrinki, vendar ako hočemo natančni biti, so poslednji zdatno manjši, ker mnogo dalje od nas, niso nič družega, kakor mala iz raznih malostnih tvarin obstoječa nebna telesa, (zvezde v jako majhni podobi), ki se po volji Vsemogočnega na podlagi naravnih zakonov ob svojem času zgosté, se vsled tega in vsled silno hitrega bega po nezmernem prostoru ogrejejo in vžgo ter take svojo pot nadaljujejo. Kedar se naša zemlja v prostor takih otrinkov prisuče, postanejo vidljivi tudi našim očem. Kadar tak otrinek ne leti predaleč od zemlje po vesoljnosti, zdi se nam primerno velik in pravimo mu svetinja.

Ker ima dalje pri nas skoraj vsaka vas svojo cerkev, katere se okoli farne cerkve na vse vetrove razpostavljene, zdi se nam res, naj se taka svetinja vže pelje po katerikoli strani neba, kakor bi vozila od cerkve do cerkve. Kadar so pa take svetinje tako daleč od nas, da se nam zdé, kakor bi kdo z gorečo tresko po nebu tekel, jim pravimo pa otrinki. Čestokrat padajo taki otrinki na zemljo v podobi kamna ali tudi kake žindre in tedaj jih imenujemo podneb-nike ali meteorje“.

„Janez ti nam lahko praviš in tvezeš, kar se ti ljubi“, opomni stara mati“, „jaz si pa le vere ne dam vzeti, da so svetinje res svetinje, ki se po nebu vozijo od cerkve do cerkve in svetnike obiskujejo. Na lastne oči sem videla letos na sv. Lovrenca dan o polnoči, kako se je nad našo cerkvijo posvetilo in se je ob jed-nem svitloba po nebu potegnila do grajske cerkve, kjer je vgasnila. Poleg tega so se pa zvezde jako pogosto otrinjale, kar se ob tem času vsako leto ponavlja in pa o sveti Ka-šarini. Da bodete vedeli, zakaj jih je ravno ob tem času toliko, vam bom tudi to razložila. Kakor veste, so sv. Lovrenca na ražnju mučili

in zvezdni otrinki ob tem času nastali so za spomin žarečih isker, ki so tedaj iz ražnja sv. Lovrenca na vse strani švigale. Otrinki o sv. Katarini so pa sijajni odsev njene mučeniške krone, katero si je s svojo mučeniško smrtjo za Kristusovo vero prislužila. Tako so mi pripovedovali moja mati in tako je tudi! V tistih tvojih bukvah stoji morda to drugače napisano, toda tisto me ne briga. Pisati se nič ne brani“.

„Skoraj da si vganila, Neža“, potrdi ji Janez. „Ti veš, kar si slišala od svoje matere, ki je to tudi le slišala od kogar vže koli ter si je dotični vse to ali izmislil iz kakoršnega namena vže, ali pa tudi potem ustnega izročila prejel, kakor ti: jaz pa vem, kar sem bral v knjigah, ki so jih spisali učeni in zanesljivi možje, ki se na take reči razumejo, kakor ti na kamen“.

„Kaj pa da, ker je vsak tistih tvojih učenjakov kolikor toliko vže tam gori po zvezdah od jedne na drugo skakal in se na lastne oči prepričal, da je res tako, kakor je pisal“, zagovarja ženica svoje stališče in kakor je bilo videti vže nekoliko vžaljena, da si je sploh kdo upal njeno na pobožne legende opirajoče se raz-

laganje ovreči s takim, ki se na kaj pravega na kaj stvarnega niti naslanjati nima.

„Neža, tako pa ne smeš govoriti, če hočeš, da prijatelja ostaneva“, oglesi se sedaj Janez vžaljen, da si je nevedna mlinarica drznila tako odločno oporekati veljavi in verodostojnosti njegovih knjig. „Moje knjige so spisali možje, ki so se o vsem, kar stoji ondi, na lastne oči prepričali s pomočjo daljnogledov in imenitnih velikih računov, s katerimi ti vže danes za sto let naprej določijo, kedaj bo solnce mrknilo, kedaj pa mesec. Vse torej, kar so ti možje našli s pomočjo vednosti in učenosti, zapisali so vestno v knjige, kakoršnih imam slučajno tudi jaz nekaj. In tudi ti imaš tako knjižico malone vsak dan v rokah; ali mar ne „študiraš“ dostikrat na pratiko? Ali ti ne stoji ondi natanjko za celo leto povedano, kedaj bo solnčni mrak, kedaj pa meščev, kedaj bo ščip in kedaj mlaj skozi celo leto. Če ti to ni vestno delo, potem pa res ne vém, kaj naj še vestno imenujemo“.

Glavarjeva mati je čutila, da Janezu na tem polji ni kos, če tudi mu tega ni hotela naravnost priznati. Zato je jela misliti na kako vrzel, skozi katero bi se ji bilo mogoče častno

umakniti, ne da bi se poraz opazil. Taka vrzel našla se je ženici preje nego se je nadjala, češ, takole pojde, pa bo! Z glasom nekoliko porogljivim torej nadaljuje: „Janez, če tvoje bukve niso bolj učene, kakor vestne, jih vže smeš na gromado vreči, kadar hočeš. Sam mi moraš priznati, da so današnji ljudje vse, le vestni ne. Poglej jih od prvega do poslednjega, kdo ti še vestno svoje delo opravlja. Niti pastirji ti več vestno krav ne pasejo, sicer bi ne hodile v škodo. Trgovci niso več vestni pri kupčiji, dolžniki ne pri plačevanji dolga, oderuhi oderajo brezvestno dolžnike in dohtarji jim pri tem pomagajo, ker si zaračunjajo ogromne zaslužke za jako pičel trud. Blagajnikom, ki imajo s ptujimi novci opraviti, dostikrat vest zaspí in tedaj si navadno toliko od denarja njihovi poštenosti zaupanega sposodijo, da ga ne morejo več o pravem času vrniti, kar jih navadno pokoplje. Da, da vest, to vam je nekaj čudnega v človeškem telesu, nekaj, česar nima vsak. Blagor mu, kdor jo ima, če tudi dosegel na svetu ž njo ne bo kaj prida. Na tem svetu se v obče brezvestnim ljudem bolje godi, kakor vestnim, če so le toliko previdni in premeteni, da nikdar ne

prestopijo meje, kjer se poštenje nehá in hudodelstvo pričinja. Le-ta meja je navadno tanka kot las in na vse strani od paragrafov obkoljena, vendar so ljudje, ki so z jedno nogo vedno onkraj nje — v hudodelstvu, pa se znajo paragrafov tako umikati in ogibati, da se naravnost v nobenega ne zadenejo. Tako vam postopajo lopovi med poštenjaki, če tudi so vže zdavnej za Žabjek, *) mnogi med njimi celó za Grad *) zreli. In prav taki najhuje vihajo nos, ako navadnemu človeku kedaj vest zaspi, da mu spodleti na spolzkem potu življenja, in pade sodnji v roke. Kako redki so ljudje, ki bi imeli kaj prida vest, spoznali bodete iz sledečega:

Svoje dni je živel jezičen doktor Pijavka, ki je imel nekaj vesti in meda prav zaradi tega le malo dela. Le-to se mu je nekoliko pomnožilo, ko so ga nekega dne sorojaki izvolili za poslanca in naprosili, naj jim napravi železnico po deželi. Ker je bil doktor silno učen, je torej takoj na pravem mestu potrkal in železnica je bila dovoljena. Delo se je pričelo in je šlo vrlo izpod rok. Doktor bi si bil kar čez

*) Kaznilnici v Ljubljani.

noč lahko „napravit“ tisoče in tisoče, ko bi le-te presnete vesti ne bil imel. Jela mu je mrzeti in sklenil je, znebiti se je, naj velja, kar hoče. Vest je postala popolnoma odveč! Da bi se je znebil, napoti se k svojemu prijatelju zdravniku doktorju Rezarju in mu potoži svoj položaj. Zdravnik preišče jezičnega doktorja in se čudom čudi, kako da je mogel imeti toliko vesti pri tolišnjih opraviilih. Ker je bila vest vže precej vkoreninjena, dr. Rezaču ni družega kazalo, kakor izrezati jo, kar se mu je tudi izvrstno posrečilo. Niti bolelo ni hudo. Domu gredé se je dr. Pijavki dozdevalo, da bi se bil vesti tudi sam lahko znebil, ko bi se bil tega le na pravem mestu in ob pravem času poprijel. Od slej na dalje se ni več branil ne tega, ne onega; tudi ni nikdar več pomišljal, ali je kaka reč po pravici ali ne. Blagajnica se mu je polnila od dné do dné bolje, po kmetih je pa čedalje bolje pogostoma boben pel smrtno pesem gruntarjem in njihovemu posestvu.

Zdravnik Rezac šranil je izrezano vest, kot nekaj posebnega. Zavil jo je lepo v papir in vtaknil v listnico. Bojé se, da bi se mu ne zgubila, nosil je listnico vedno pri sebi, ponoči

spravljaj jo je pa pod zglavje. Toda kako se je mož od tedaj spremenil. Od kar je imel vest, mu skoraj nihče več ni dolgo bolehal in skoraj da nihče več umrl ni. Vzlasti pa so reveži premembo blagodejno občutili. Vsakemu je vestno pomagal, kakor je najbolje mogel in znal. Kadar je ponoči ob kateri-koli uri in ob kakoršnemukoli vremenu prišel kdo po-nj, nikdar ni odrekel zdravniške pomoči, vselej je šel! Neko noč pride pozno domu in listnico v žepu pozabi. Ne dolgo in zvonec pri vratih zapoje. Zdravnik hiti iz postelje k oknu. Spodaj stoji siromak in prosi, naj bi gospod doktor takoj šli ž njim k človeku za smrt bolnemu. „Ne grem, ravnokar sem prišel domu, pojdi h kakemu drugemu“, ter zapre okno, gre v posteljo in sladko zaspi. Kako sladko je spal, ko ni imel nadležne vesti pod zglavjem!

Solnce je stalo vže visoko, ko se zbudi. Mož vstane, se napravi in še tisto uro sklene nadležne vesti znebiti se. Toda kako? Že vé! Danes mora k veletrgovcu Sovi. Sova je tržil z vsem, kjer se je vzlasti po javnih dražbah dalo za slepo ceno kaj kupiti in kmalu na to z ogromnim dobičkom v denar spraviti. Poleg

tega je imel tudi velikansko vinsko zalogo. Bil je silno skop človek in najstareji ljudje se niso spominjali, da bi bil kdo kdaj slišal, trgovca Sova je zarad te ali one reči vest pekla. Kako le, ker je niti poznal ni. Temu možu namenil se je dr. Rezač vest podariti, oziroma podtakniti jo. Ugodna prilika se je kmalu našla in — smuk, pa jo mu je spustil v žep prav tisto uro, ko sta v kleti pokušala biserno peneča se vina iz raznih sodov. Zvečer je Sova pregledaval svoje trgovinske knjige in srce ga je jelo boleti. Vest se je oglasila in mu je očitala, po kateri pravici da je računil revežem, katere je tožil za dolžne svote, ki dostikrat niso bile govorjenja vredne, tako ogromne sodne troške, kakor to doktorji sami, ki se s tem živé, delajo.

Vest mu je dalje očitala, koliko malih kramarjev in trgovcev po deželi, da je ogoljufal s preležanim blagom, katerega je on za slepoceno kar po čez po javnih dražbah skoraj zastonj nakupil, potem pa malim trgovcem po deželi za novo, trpežno, dobro blago drago prodajal. To ni bilo pošteno, rekla je vest in še marsikaj družega mu je sikala na duševno uho. Vzlasti mu je britko očitala, zakaj da tako kr-

vavo izžema svoje trgovinske in pisarnične oziroma računске pomočnike ob plači, o kateri se govori, da je je premalo, da bi človek živel ob nji in preveč, da bi lakote poginil. Sova zapre knjige in se podá v družčino, toda tudi ondi ni našel zaželjenega miru; da še celó zdelo se mu je, kakor če bi bili ljudje za njegovim hrbtom glave skupaj stikali in si šepetali na-nj kazaje: Glejte ga sleparja, ki je vže davno zrel za Žabjek, pa še vedno prost hodi okoli. Sova gre spat in niti tu ni našel zaželjenega miru, kajti preveč razvnet se je bil vlegel.

Drugo jutro zapazi vest v žepu. „He, he, tebe pa res ne morem imeti“, zasmeje se veletrgovec, „to je nekaj, kar mi je silno odveč“. Ker je bilo novo leto vže pred durmi, podari Sova nadležno vest svojemu hlapcu Janezu — „za novo leto“, kajti družega bi Janez tako ne bil dobil. Silno se je le-ta torej obveselil izrednega daru gospodovega, o katerem je pač vže marsikaj slišal, da je vest dvoje vrste, dobra namreč in huda, poznal pa ni ne te in ne one, ker je sploh do sedaj imel ni.

V človeškem življenji je navada, da si izredne trenutke tega prozaičnega življenja na ta

ali na oni način nekoliko posladkamo, bodi-si s kakim boljšim grižljajem, bodi-si z dobro kapljico poštenega vina. Tudi Janez držal se je te navade in se je za to najprvo nad gospodove smodke spravil, kjer si je nekaj najlepših „trabuko“ odbral. Žejin je bil tudi vedno, kajti kosilo ni bilo nikdar napačno, ker mu je šla kuharica na roko, potem hajdi v gospodovo klet, kjer ležé v pesku dolgovratne steklenice z žlahtnim vinom napolnjene. Marsikateri iz med njih je Janez tukaj v kletni temi, ko ga razun božjega očesa živa duša ni videla, vrat zavil. Toda kaj je to? Janezu danes vino ne gre v slast, da celó dragocena in prijetno vonjajoča trabuko mu ne diši. Vest se je oglasila in mu ogrenila stare, do sedaj tolikanj priljubljene navade: gospodovo vino piti in njegove smodke kaditi. „Janez, sram te bodi, da kradeš“, mu je očitala in Janeza je kar streslo, tako ga je prevzel njen glas. Vže je mislil, da ga za vsako roko po jeden policaaj grabi in kar tresti se je začel. Samega sebe več ne pozna. V kleti danes ni nič! H kuharici se napoti, to seveda po opravyku, kajti Janez je dobro vedel, da ima možki v kuhinji sploh le malo opraviti, zato ni

šel nikdar tjakaj, kakor le, kadar ga je opravek tjakaj silil in teh se Janezu nikdar ni manjkalo, vzlasti po kosilu ne, kadar so prihajali raz gospodove mize razni ostanki slastne pečenke. Ob takih prilikah je kuharici najraje na dušo pihal, kako lepo bi bilo življenje, če bi se on in ona vzela in na svojo roko kako gostilno pričela. Kuharici bi pač ne bil mogel z lepo kaj bolj prijetnega povedati, kakor če ji je zakon obljubil. Janez je to tudi dobro vedel, kajti nikdar ni šel prazen iz kuhinje; če vže družega ni bilo pri rokah, stisnila mu je kuharica meseno klobaso v roko, katera se je jako hitro v žep pogreznila. Ali danes se mu tudi jezik obotavlja, če prav mu je bil navadno izredno dobro namazan. Kar iz grla mu neče beseda, pa je!

Bistri mladeneč je takoj vganil, da je vseh teh neljubih prememb edino le vest kriva in tudi on je sklenil, nemudoma znebiti se danajskega darila. Zgrabi jo in vrže skozi okno na cesto, nakar se zopet po opravku v klet podá, kjer mu je vino izvrstno dišalo, vboga vest je pa na cesti ležala.

Memo pride dobro rejen, kmečki opravljen človek z odprto suknjo in odpetim telovnikom, da se je srajca videla. Bil je bogat posestnik Oderuh, ki je kmetom le „za dobro delo“, kakor je ob vsaki priliki sam zatrjeval in „iz ljubezni do bližnjega“ po deset od sto denar na posodo dajal. Mož se spodtakne nad vestjo: „Kaj pa je, zlomeka!“ zagodrnja in pod-se pogleda. Ker vesti ni poznal, neznano reč pobere in v žep vtakne, rekoč: „Vse je dobro, kar si človek pridobi, ker čez sedem let vse prav pride“. Pri zadolženem kmetu, s kojim sta imela vže lep račun skupaj, se vstavi. Prišel ga je namreč tirjat. Toda kaj je to? Oderuh siromaku na dolgo in široko vse mogoče in nemogoče razklada, le o dolgu ničesar ne zine in o zaostalih obrestih. Da še celo čakati ga je obljubil do novine ali pa še celó do jeseni, kadar bodo vže vsi pridelki doma. Siromak sam sebi ni verjel, da je to res tisti brezsrčni in brezvestni oderuh, ki jih je vže toliko po svetu pognal iz domačije, če mu niso mogli ob pravem času plačati. „Saj ima mož vendar-le še nekaj vesti“, mrmral je siromak za njim, ko je Oderuh odhajal in se obrnil proti sosednji vasi, kjer je obupnega dolž-

nika vže na boben pripravil in bo danes javna dražba vsega premakljivega in nepremakljivega premoženja. Vse, kar se je dražbe nameravalo vdeležiti, je bilo vže ondi zbrano, le njega in gospôske še ni bilo. Oderuh tjekaj dospevši, si najprvo obriše rosno čelo, potem pa pravi kupcem: „Ljudje božji, le domu pojdite ali pa kamor kdo hoče, danes ne bo nič; ne bomo prodajali“. Na to seže pod telovnik, od koder izvleče rudečo precej rejeno listnico. Iz tiste vzame goldinar in ga dá vbogi zadolženi družini rekoč: „Nate reveži, pa si kruha kupite!“ nakar hitro odide. Ljudje so se spogledovali in rekli: „Sveto leto ga je spreobrnilo in vest se mu je zbudila. Vsaj vendar ni napačen človek ta Oderuh!“

Oderuh pa danes samega sebe ni poznal. Tega še ni doživel, odkar denar pozna, da bi bil on revežem goldinar za kruh podaril. Od kar je dal prvi stotak na posodo, pa do včeraj, ko je pognal zopet jednega dolžnika z ženo in otroci po svetu brez živeža in brez denarja — niti potrebnega pohištva jim ni pustil, četudi so ga s povzdignjenimi rokami prosili, naj se jih usmili — se ne spominja, da bi bil tako

čutil, kakor danes. Žal, da ni bil dolgo tak. Ko mož namreč domu gredé seže v žep po ruto, da bi se obrisal, potegne ž njo vred nerodnež tudi vest iz žepa in jo zgubi. Še tisti trenotek postal je zopet popolnoma stari grešnik, ki je ljudi brezvestno na boben spravljal, da so ga povsod kleli rekoč: „Oderuh je ves vragov, kar ga je v koži“.

Za Oderuhom priseka jo po cesti vbog zadolžen kmet. Vže od daleč je opazil zgubljeno vest in jo je milosrčno pobral. Toda kaj ž njo začeti, ker ima sam tako natančno! Domu dospévši, pokaže ženi, ki je na pragu sedeč najmlajšega pestovala, kaj je našel. Žena si jo od vseh strani ogleda in se podá ž njo od hiše do hiše vprašat, če je ni kdo zgubil. Nikjer je ni mogla spečati, kajti vsak jo je imel. V nedeljo jo nese žena k gospodu župniku, naj jo ozna-nijo, kar so gospod z veseljem storili, toda žalibog brez vspeha, kajti do danes se ni še živ človek oglasil za njo. Gospod župnik ni vedel kaj boljšega z njo storiti, kakor da jo je v cerkev nesel in v spovednici pod klečalnik skril, češ, tukaj-le boš menda še najbolj spravljena svojo dolžnost opravljala, vzlasti pri tistih,

kjer lastna spi. Ondi je zgubljena vest res še dandanes skrita“.

„Šmencana reč, Neža, ta je pa resnična, da se kar prijeti dá, take bi ti pa ne bil zapal, da jo veš“, pohvali stari Lokar sosedo svojo staro Glavarico.

Med tem se je zunaj stemnilo, kajti zemlja oziroma njena senca pokrila je luno čez in čez, da je bila čisto rujava videti, kakor bi bila precej dobro okajena. Ferjanov Janez opozori družbo na novo prikazen in vse jo zopet venkaj vdere. Nad otemnelo luno od severa proti jugu videla se je rimska cesta.

„Janez ti nam boš izvestno vedel povedati, kaj da je rimska cesta? Ali so to megle, ali Bog vé kaj. Jaz sem vže vsakovrstno mislila kaj pravega pa le še nisem zvedela, o tem nagovori Žimčeva Miča Janeza učenjaka.

„Megle niso, sicer bi jih ne videli vsako noč na tistem mestu in v tistej podobi“, povzame Janez in nadaljuje: „Rimska cesta sestavljena je iz milijonov in milijonov svetlih in gostih zvezd, ki se meglenice imenujejo in to menda zarad tega, ker so tako daleč od nas,

da se nam lesk njihove svitlobe le še kakor megla dozdeva“.

„Ali morajo daleč biti, oh jej no! začudi se mlinski hlapec Jože.

„Tako so daleč, da tega naša pamet nití umeti ne more. Približno Vam bo to-le nekoliko to silno daljavo pojasnilo. Učeni možje so na podlagi primernih poskusov zračunili, da se svitloba posebno hitro razširja; v jedni sekundi — to je v toliko časa, kar ti ga je treba, da z očmi trenesh, — preleti svitloba vže ogromno daljavo 42.000 milj! Od jedne najbližnjih nam zvezd, recimo od one le, ki se tako živo leskeče in se ji Orijon pravi, potrebuje svitloba ob vsej svoji hitrosti, s katero se razširja, nič manj nego tri leta, preden pride do nas na zemljo. Če bi se zvezda v tem trenutku na kosce razletela, opazili bi mi to še le čez tri leta. Od zvezd v rimski cesti, od meglenic, potrebuje pa svitloba 25.000 let sem doli k nam!“

„Oh, oh Janez tebi se meša, to ni res, to ni mogoče! Le pomisli, da svet ne stoji več, kakor blizo šest tisoč let“, ugovarja Glavarica, ter nadaljuje: „Ali ne veš, kako je Bog svet stvaril, ti, ki si tako učen, da bi skoraj zvezde

klatil, in kedaj? Vsaj se tega vže otroci po šolah učé in v vsakem katekizmu to najdeš, pa nam tukaj s tisoči leti okoli sebe mečeš, kakor bi proso kokošem vsipal“.

„Da, da, Neža, vse je res, kar trdiš. toda tudi jaz vtegnem prav imeti. In še jedenkrat ti rečem: ne le pet in dvajset tisoč let potrebovala bi svetloba od najbolj oddaljenih zvezd do nas, temveč milijone in milijone let bi bilo treba, preden bi prišla od najbolj oddaljene zvezde, najbolj nam oddaljenega sosvetja sem doli. Tako je, pa nič drugače! Učenjaki so prav tako verojetno izračunili, kakor da je danes ob določenej sekundi nastal meščev mrak! Da pa ne boš mislila, da sem morda kak krivoverec, ki to taji oziroma po svoje zavija, kar sveto pismo uči, ti moram povedati, da se tisti šesti dnevi, ki govore o stvarjenji sveta, nikakor ne smejo jemati po besedi za dneve, današnje dolgosti, temveč dan tukaj nič več in nič manj ne pomeni, kakor nedoločno dôbo časa, katera lahko tisoč, lahko pa tudi še več let obseza. Tako so raztolmačili cerkveni očetje sveto pismo in to se vjema tudi z razvojem stvarjenja tiste dôbe. Kljub temu pa še nisem nik-

dar trdil niti ne dvomil, da bi Bogu ne bilo mogoče vsega tega v jednom samem trenutku vstvariti, kar se je po njegovi neskončno modri volji v šestih dôbah zvršilo. Nič kakor svoj vsemogočni „bódi“ bi bil lahko rekel, in vse bi bilo stalo, kakor dan danes vidimo. S tem sem pa za danes svoja pojasnila dokončal, ti, Jože mi pa meh pripravi, da pojdem domu“.

IV.

Potegunovemu Janezu se je med tem v preiskavi slaba godila. Goreče je prosil dan na dan Boga, da bi ga rešil iz te grozne poskušnje vže vsaj na ta način, da bi bila vže skoraj konečna obravnava. Kakor vse na svetu mine, potekli so konečno čez nekaj tednov tudi Janezu dnevi preiskovalnega zapora in na svetega Pavla dan gnal ga je berič iz Žabjeka vkle-njenega k deželni sodniji, kjer je bil dan konečni obravnavi napovedan. K tistej prišli so tudi vsi tovariši Janezovi iz obeh sosednjih si vasi, ki so bili tisti osodepolni večer na travniku pri pretepu, v katerem je izdihnil Gostov Pavle svojo vbogo dušo. Bili so od Janeza le toliko na boljem, da so bili prosti, on je moral

pa dolge tedne prebivati ločen od preljubih mu domačih krajev in ljudij med samotnem ozidjem žabješkim. Kot priči proti Janezu bila sta pozvana tudi orožnika, ki sta ga tisto jutro po pretepu prijela zaradi krvavega jopiča, ki je danes na mizi ležal poleg Janezovega noža. Obravnava se prične. Državni pravdnik toži Janeza kot morilca ranjcega Pavleta, ter v tožbi navede vse sumljive okoliščine, iz katerih se dá z nekako gotovostjo sklepati, da more le Janez morilec biti, kajti kri ranjcega ga je zaznamovala s Kajnovim znamenjem na jopci. Iz sodnozdravniškega protokola napisanega pri pregledu mrliča povzel je v zatožbo državni pravdnik, da se je tudi Janezov nož popolnoma vjemal z rano, ki jo je imel ranjki Pavle na vratu. Ako se še pomisli, da je bil zatoženec jedini, ki je z rajnikom v sovraštvu živel poslednji čas, je dokaz tukaj, da mora le pričujoči zatoženec kriv biti prezgodnje smrti umorjenega tovariša in nihče drugi. Olajševalno je tukaj, pravi državni pravdnik nadalje, dosedanje neomadeževano življenje zatoženega, njegova mladost in prilika, ob kateri se je nesreča zgodila. Zato predlagam, da slavni sodni dvor za-

toženca le hudodelstva uboja krivega spozna in ga po dotičnem paragrafu kazenske postave obsodi.

Janezu zavre kri po vsem životu, kakor bi ga bil gad pičil, planil je kviško na zatožni klopi in na vsa usta zakriči: „Kaj? Jáz!“

Krepka roka beričeva potisne pa ga takoj tako krepko in s tako železno voljo nazaj na klop, da se ji je nesrečnež moral vkloniti. Ob jednom pa ga berič opozori poluglasno: „Govori, kadar te bodo gospodje vprašali, veš!“

Janeza zmaga notranja žalost. Oh kaj takega se pa res ni nadjal, vzlasti danes ne, ko je vedno upal, da bode prišla njegova nedolžnost na dan. Da, prav tega dné si je vedno tako iz celega srca ves čas želel, odkar so ga ločile težke, dobro okovane duri na Žabjeku od zunanjega sveta. In prav danes vržejo mu tukaj učeni gospodje, ki ločijo resnico in pravico od laži in krivice, očitanje v oči, da je on in nihče drugi ubil — kakor so konečno rekli — svojega tovariša. Solze so ga polile in pomilovanja vredni mladeneč zakrije si obraz z žuljavimi rokami in na ves glas milo kakor otrok zajoka.

Sodniki se spogledajo, češ, k srcu mu gré, bo že! Morda sedaj le izprazni svoje trdovratno srce in nam prizna, kako je bilo. Predsednik deželnemu sodišču, ki je glavno obravnavo osobno vodil, kajti stvar je bila silno zavita in toliko kakor še ne dokazana, vsaj neposredno še ne, prične Janeza tolažiti. naj se le pomiri, vsaj morda ne bo tako hudo, kakor bi si vtegnil misliti. Potem ga prične polagoma izpraševati po [njegovem imenu, rojstvu, starosti, kaj je do sedaj delal in kaj mu pravi vest na očitanja in zatožbo državnega pravdnika ter stavi konečno vprašanje, ali se spozna krivega obdolženega hudodelstva ali ne? V preiskavi je sicer vse kar od kraja odločno tajil, vendar je pa še sedaj čas, če si hoče srce in vest olajšati s tem, da pove vse po pravici. Na to veli predsednik prečitati zapisnik o preiskavi in konečno zatoženca vpraša, kaj mu ima še dodati, oziroma opomniti o njem.

Janez molči. Berič ga zopet opomni: „Sedaj vstani in govori, kar veš!“

Zatoženec vstane, roke pred se stegne in sklone ter gre ob enem globoko po sapo, na kar pravi: „Ne vem, kaj bi še povedal. Vse

kar sem vedel, razodel sem vže v preiskavi in imate ondi-le vse zapisano. Naj bo tisto zazadosti. Čudno se mi zdi le to, da se mi tukaj prav nič ne verjame. Bolj ko trdim, da ga nisem jaz, huje silite vame, da sem ga. Tukaj gospodje, stoji križani Bog pred nami, ta mi je priča, da sem jaz Pavletove smrti tako malo kriv, kakor katerikoli izmed Vas! Da sem prinesel jopič iz boja domu krvav, ni nič novega, kaj takega se v pretepu dostikrat primeri, kadar kdo katero nenadno po zobeh ali po nosu dobi. Mogoče je tudi, da sem bil morda v tistem trenutku, ko je zavratni sovražnik v Pavleta nož porinil, prav blizo njega, kar sam natanjko več ne vem, in da je tedaj kri zaklana po meni švrknila. Da se moj nož z rano vjema, je tudi verjetno, ker imamo odrasli možki po Gorenjskem vsi jednake nože, ki so si podobni kakor jajce jajcu, vzlasti dokler so še nekoliko bolj novi. Kako lahko je imel Pavletov pravi zavratni sovražnik prav tak nož, kakor jaz! Sovraštva ne morem tajiti in sem ga tudi v preiskavi priznal, vendar bi zaradi tistega Pavleta ne bil nikdar umoril, da še nabil bi ga ne bil, ker ni bilo govorjenja vredno“.

Več Janez ni vedel povedati in je obmolnil. Predsednik prične klicati tovariše njegove kot priče, ki pa vsi skupaj niso vedeli drugzega povedati, kakor da je bil dotično noč na travniku pretep, kdo pa da je Pavleta zaklal, živ človek ni vedel. Na predsednikovo vprašanje, če smatrajo zatoženca sposobnega, da bi bil rajniku prizadel smrtni sunljej iz maščevanja morda ali iz sovraštva, ali da bi si ga bil s poti spravil, odgovorile so vse priče odločno: da ne!

Konečno sta bila kot priči zaslišana tudi še orožnika, ki sta Janeza prijela. Ta dva moža izjavila sta se, da ju je tak in tak berač na sled pripeljal in sled zdel se jima je tem bolj sumljiv, ker sta res našla jopič, Janeza pa vsaj v prvem trenotki nikjer ne. Zdelo se jima je, kakor bi se bil hotel skriti.

„Kaj praviš na to, zatoženec?“ obrne se predsednik k poslednjemu.

„Kaj bom drugzega rekel, kot da me je berač po krivem obdolžil hudodelstva iz samega golegã sovraštva. Pred dobrim letom zmanjkalo je pri nas ponoči perila, ki se je na hodniku sušilo. Slučajno zasledil sem ga nekaj pri tem

beraču, za kar sem mu nekoliko kosti prerahljal, družega mu pa nisem žalega storil, če tudi bi ga bil lahko orožnikom objavil. Kar sem jaz tedaj opustil, storil je sedaj grde z manoj in kakor sem rekel, iz samega golega sovraštva. Skrival se pa niti jedno minuto nisem, temveč sem šel le po suhih hrušek na vrh. Da bi orožniki po me hodili, se mi še sanjalo ni. Čemu tudi, vsaj sem imel čisto vest. Prosim gospode, naj nikari ne verjamejo obrekovanju in dozdevni sumljivosti iz tistega izviražoči, v katero me je človeška zlobnost pripravila, temveč mojim odkritosrčnim besedam, ki so resnične, kakor gotovo je Bog nad nami!“

Sodniki se spogledajo. Predsednik vkaže beriču z zatožencem iz sodne dvorane oditi. Kaj je to za Boga svetega? Ta človek taji, kakor bi mu šlo za glavo, in vendar smo vsi prepričani na podlagi doprinešenih posrednih dokazov, da more le on zlodejec biti. Vsaj jaz sem o tem popolnoma prepričan, rekel je predsednik in pogledal ostale gospode sodnike, ki so molče z glavami prikimali. V tem trenutku zapečatila se je osoda Potegunovemu Janezu. Na podlagi prepričanja, ki so ga sodniki po

svojem mnenji o Janezovi krivdi imeli, obsodili so ga zaradi uboja na pet let v hudo ječo.

Ko zatožencu razsodbo objavijo, le-ta bolestno vsklikne: „Oh, moja mati! Vnebovpijoča krivica se mi je zgodila!“ ter omahne na zatožno klop. Priče v dvorani so tudi jako vznemirjene, kajti vsakemu se je vsaj dozdevalo, da tu strogost postave ni bila na pravem mestu. Ko predsednik Janeza vpraša, ali vsprejme prisojeno mu kazen, ga le-ta nekako neverjetno pogleda, kakor bi hotel reči: „Smešno, da me vprašaš, ker me imaš v krempljih in pod ključem. Pusti me venkaj, potem ti bom pa vže povedal, ali jo sprejemem ali ne“. Iz tega Janezovega pogleda je predsednik spoznal, da ga ne razume, kaj mu je hotel s tem reči, torej ga podučil, da se lahko pritoži pri višjem sodišči, če misli, da se mu je krivica zgodila.

Janezu zopet nekoliko upanja zažari. Bil je prava podoba vtapljajočega se človeka, kateri tudi za bližnjo mu slamno bilko strastno zgrabi, le da bi si rešil dragoceno in vendar sploh tako borno življenje. „Da, pritožim se zaradi krivice, ki se mi je tu zgodila. Jaz sem nedolžen!“

„Je že dobro“, so rekli gospodje pri zeleni mizi in Janez je zopet odšel z beričem vklenjen na Žabjek, kjer mu bo čakati višje razsodbe o njegovi tako čudno zamotani zadevi.

Tako se je godilo na sv. Pavla dan v Ljubljani našemu rojaku.

Kako pa je bilo tedaj v domači vasi? Pogledjmo nekoliko tjakaj. Pri našem sosedu so imeli čevljarja. Miklavžev Martin je prišel vže zjutraj na vse zgodaj na duri trkat, oprtan s celo nabéro kopit za velike, srednje in majhine noge ter s tružico, v kateri je imel zmetano svoje čevljarsko orodje. Ko so mu odprli, zbral si je v hiši takoj pripravno mesto, kjer je vrgel kopita pod klop, tružico pa lepo poleg sebe na tla postavil, potem si je pa parkrat v roke po-
huškal in z nogami je nekoliko poceptal. V peči so med tem vže jako živahno pokala bukova polena, kajti čevljar v mrzli hiši ne more delati, ker mu dreta ne teče. Martin se še parkrat stegne, potem pa začne razkladati, kar je v tružici s saboj prinesel, po klopi na desno in levo. Bilo je nekaj vsakovrstnih šil, klešč, kladivo, raznovrstnih nožev, vzorcev za prirezavanje urbasov in opetnic, zvezek šetin, dva kosá

kuhane smole, razne škatljice z žebli in žebicami, z lojem, črnilom, likalnikov vsakovrstnih za pete in podplate in konečno afrin. Če sem kaj pozabil, Bog naj mi odpusti, človek si ne more vsega zapaziti. Morda bo kdo vprašal, kaj je afrin v čevljarškem orodju? Nič drugega, nego kavelj na dve strani, nekaka podoba velikega T, katerega čevljar v klop od spredaj zavrtja poleg sebe, kjer sedi. Služi mu za hlapca, kadar dreto dela, ker mu jo drži. Nato je Martin razvezal kopita in ob jednom iz tružičnih ušes kneftro potegnil, na katerej je tružico nosil.

Gospodar je prinesel raznega usnja in podplatov ter lep kovčič tanke najbolj močne pražne preje, ki so jo predice za drete nalašč napredle.

Martin se vsede na trinog, vzame usnje v roke in je začne strokovnjaški ogledavati, kako bi rezal, da bi bilo manj obrezkov. Z nohtom na palci desne roke vozil je po črni koži gori in doli, sem in tje in tako površnem obrisal, koliko bo treba urbasov, koliko opetnic in koliko novih čevljev. Ni mu kaj prida ostajalo, primanjkovalo pa tudi ne, ker je bil jako praktičen čevljar. Nato seže po desko za razrezavanje usnja, jo položi na stegna, oziroma na kolena, seže po

vzorcih za urbase in opetnice, jih razloži drugo za drugim po koži, vzame nož krivec v roke in začne s topim njegovim koncem risati ob vzorcih gori in doli, sem in tje, dokler ni vseh obrisal. Na to kožo razreže in spravi posamične dele v skupine, kamor so po svojem namenu pripadali ter jih položi na klop prav ob zidu za vse svoje orodje, češ, ondi-le čakajte, da pridete na vrsto.

Nato sname Martin klobuk raz glavo, ga vtakne s štulo med stegna, vrže v štulo kovčič dret in jih začne osnovati z desnico ob komolcu in med prsti levice. Ko je bilo vže zadosti niti skupaj, prične jih Martin v nekakih presledkih pretrgavati in smukati ter konce smoliti. Prej nego bi bil mislil, imel je pred saboj kake tri ali štiri metre drete namotane in sedaj je bilo treba vstati. Zataknil jo je v afrin in posmuknil parkrat z roko po dolgem po nji, da se mu zjednači in ogladi. Na to jo je sesukal potem pa ovil okoli levice jako na kratko, vzel v roko smolo na usnjatem kosu ležečo in pričel smoliti jo, polagoma jo z levice odvijajoč, kolikor se mu je potrebno zdelo. To delo dovršivši, seže po šobo in s tisto kake dva ali trikrat dreto

pogradi, da odstrani smolo, kar je je bilo odveč. Nato vzame vosek v roko in parkrat ž njim po dretni potegne, nakar ga zameni z drugim usnjanim kosom z lojem namazanim, s katerim podeli dretno poslednjo dobro lastnost, ter se zadovoljen vsede in ji šetino vdene. Dokler čevljarji niso čevljev s cveki zbijali, je bila baje dobro dretno narediti najbolj težavna reč pri tem rokodelstvu, in to naj me opravičuje, če sem se morda preveč nadrobno v to malenkost spustil. Tako si je Martin pripravil večje in manjše drete, kakor mu jih je bilo pri raznih šivih potreba, nakar je pričel pridno šivati ter šive ob kamnu, ki ga je pri hiši dobil, s kladivom gladiti in usnje s podplati vred raztezavati, da mu je kar pot na čelo stopil.

Kadar imajo v naši vasi kje čevljarja ali krojača pri hiši, se vzlasti ob zimskem času zvečer mnogo vasovalcev snide. In tudi pri sosedu se jih ni manjkalo, kajti naši gospodarji in fantje zvečer vedno radi nekoliko povasujejo, da kaj novega zvedó in da jim poprej čas mine. Pri rokodelcih, na preji in pri mrličih zvečer se zvé vendar še najyeč novic od blizo in daleč. Taki večeri nadomeščali so našim ljudem v tistej

dóbi vsakovrstne časnike. Celó mestne novice, vzlasti ljubljanske, kamor je iz naše vasi kokošar na teden po dvakrat jajca in kuretino nosil, nazaj gredé pa seveda novice vsakovrstne, kakor jih je s potoma nabral, le-té so šle na takih večerih od ust do ust in tako od vasi do vasi. Godilo se je novicam pri tem prometu, kakor telečji koži, katera naposled v podobi raztrganih čevljev kje v kakem kotu konec jemlje, tako so se namreč med potom spremenile, da jih končno niti poznati ni bilo več; ali pa, kakor se bere o svetem evangeliju o goršičnem zrnju, ki je menda majheno, da ga oko komaj vidi, kadar pa pride v primerno prst, se pa razvije v najbolj bujen grm, ki se celó v drevo razraste, da ptičice prileté in gnezda delajo ondi. Če se je n. pr. v Ljubljani kdo v jezik vgriznil in se je to med kokošarje zaneslo, smo v naši vasi novice vže toliko predelano in povečano zvedeli, da so dotičnemu — jezik iztrgali. Sicer so si pa ljudje v tem oziru povsod enaki, kolikor namreč do sedaj svet poznam, v naši vasi, kakor drugod. Svet je svet, vzemi ga od te ali one strani.

Po večerji jeli so se ljudje shajati, to seveda le moški spol, ki se je po klopeh v obližji čevljarja posédel. Žensk ni bilo več nego tri in to: naša znanka Mačinova Marijana, njena sestra, ki je bila za gospodinjo pri hiši in pa stara mati. Vse tri so se spravile za kolovrate, kateri so med čevljarjevim potrkavanjem jako veselo brenčali. Vzlasti Marijanin je nocoj tekel, kakor po železnici in kaj bi tudi ne bil, ker je vedela, da bo prišel Tomaž nekoliko vasovat. Ni se motila, kajti če tudi vže bolj pri poslednjih, je Tomaž vendar-le prišel in pa Ferjanovega Janeza je s saboj privel.

„Hu nocoj pa kar škriplje pod nogami, tako je mrzlo!“ pravi Janez in nekoliko z nogami pocepta, ko je bil duri zaprl.

„Na Janez semkaj-le prisedi, ti veliko veš, ker veliko bereš, boš kaj povedal“, opomni stari Lokar in se k sosedu primakne, da Janezu prostor napravi. Tomaž se je pa poleg Marijane na klop vsedel.

„V takem mrazu še pes ne mara zunaj biti, če ni slučajno za varuha priklenjen!“ spregovori nam vže znani gostač, da bi tudi katero rekel in Janeza od strani pogleduje, kdaj bo po

tobak v žep segel. „Kako dobro dé človeku, če se more pritisniti k gorki peči“, nadaljuje možic ter si zadovoljno pomane roke, katere si je dosedaj nekoliko za hrbtom ob peči ogreval. Ob jednom pa željno pogleduje Lokarja, kateremu je Janez ravnokar ponudil poln trdonatlačen mošnjak iz mačkove kože ustrojen. „Na svetu bi še ne bilo tako slabo, ko bi ljudje le nekaj več srca imeli drug za družega, in nikjer bi ne bilo treba, da bi jeden za plotom lakote pojema, medtem ko drugi na mernike srebrnjake meri; nikjer bi ne bilo treba, da bi ta v velikem mrazu premiral, ko bi mu sosed gostoljubnih duri ne zapiral pred nosom, češ, kaj si má mari?“

„Da, res je to, pravo si povedal, ljubezen do bližnjega je čedalje bolj redka na svetu in če se kmalu kaj ne preobrne na bolje, jo ne bo nikjer več najti. Šla bo za svojima bratoma „Zastonjom“ in „Podarkom“ ali kakor smo mu pri nas rekli, za „Šenkoma“. O poslednjem se pripoveduje, da je umrl in „Zastonj“ ga je pokopal, takoj na to pa tudi zginil, da živa duša ne vé kam“, potrdi mu stari Lokar in pomoli Janezu mošnjak, ob jednom pa tudi vže čuti,

kako ga je gostač s komolcem pod rebri potipal, češ, kako si vendar neroden, ali ga nisi mogel semkaj dati, da bi si ga bil še jaz napravil, ker je bil vže tako pri rokah! „Janez“, pravi na to gostač na glas, „daj, privošči ga tudi meni pipico, nisem je še imel v ustih, pri tebi se ga vsaj še vedno dobi jedna ali dve luknji, ker si dober človek“.

Med tem ko je gostač Lokarja in Janeza za tobak obdelaval, spregovorila je stara sosedova mati, ženica pri šestdesetih letih, majhne postave, upognjenega telesa in drobne glave: „Kaj govoriš o ljubezni do bližnjega, če je dostikrat med otroci jednih starišev zastonj z lučjo iščeš. Le po hišah poglej, pa se boš takoj prepričal ali je res ali ne. Koliko pa jih boš našel, kjer bi se res radi imeli, kakor nam to božja in natorna postava vелеva. Vže pri otrocih, ki ti še v srajci okoli tekajo, zadostuje dostikrat košček boljšega kruha, ki ga ta ali oni dobi, da si skočijo v lase in se obuškajo, kakor se ravno znajo. Ko dorastejo, dobre so jim dostikrat druge slične malenkosti, da se prepirajo, s priimki obkladajo, da celó drug družega pred sodbo vlačijo. Brat kliče proti

bratu, oče proti sinu sodnika na pomoč! Koliko je starih onemoglih, ki so izročili mladim lepo bogastvo, sedaj pa kruha stradajo, ker jim ga sinahe pripravajo, kar je od sile grdó. Komu pa se ima taka mlada sinaha zahvaliti, da je vže sedaj za gospodinjo pri hiši, kakor Bogu in pa dobrovoljnima starima, da sta se odpovedala gospodarstvu vže pred smrtjo, češ, naj pa še mladina poskusi, kako se gospodari. Če bi se bil stari ravnal po pametnem pregovoru: „Meni luč, tebi ključ“, bi ne bilo še sinahe pri hiši in sam bi ne stradal kruha za svojo dobrovoljnost“.

„Prav imaš Alenka, prav, svet je čedalje porednej“, pritrđi ji Lokar. „Ko sem bil jaz mlad, ni bilo tako! Tedaj so otroci stariše še spoštovali in ljubili, stariši pa pred vsem za dušne in telesne potrebe otrok skrbeli. Šedaj ni več tako. Otrok pri mnogih hišah ne vidi nič lepega, nič dobrega, za izgojo njegovo se doma tudi živ človek ne briga in če bi ga šola nekoliko ne pokristijanila, zrased bi, kakor biček na pašniku, kakor teliček v hlevu. K temu pridružuje se pa tudi vže povsod smrdljiva žganjarska kuga, ki grunte razdeva in spodkopuje,

da se navadno porušijo in razpadejo, kadar otroci dorastejo. Kaj bo iz takih otrok?"

„Ej no oče, tako na vso moč vam pa tudi ni treba hvaliti tistih starih dobrih časov! Saj se bere o njih, kaki so bili. Ljudje so si bili in si bodo vedno enaki, kar svet stoji, hudobni med dobrimi, kakor je vedno lulika med pšenico. Če bi vže od nekđaj ne bilo tako, bi Kajn ne bil ubil svojega brata Abeljna, bi se Noetov Kam ne bil drznil svojega očeta zasramovati, bi Izakov Jakob ne bil svojega brata kosmatega Ezova za prvenstvo osleparil in bi tudi egipškega Jožefa ne bilo, ker bi ga lakomni in zavidljivi bratje ne bili prodali. Če je bilo to že pred veliko tisoč leti tako, mi le verjemite, da tudi ob vaši dōbi svet ni bil boljši od današnjega. To se vam le tako dozdeva, ker ste vže zdavnej venkaj iz tistih let, v katerih človek več ali manj sam določuje značaj svoji dōbi, ter ste prišli v leta, kjer človek vže rajši od strani opazuje dogodke, ki nam jih življenje donša. V tem položaju zdi se mu pa marsikaj drugače, kakor kadar je bil pri tej ali oni reči še sam dejanski prizadet. Ljudje so v stareji dōbi prav tako vse križem grešili zoper božje

in cerkvene zapovedi ter so bili prizadeti v sedmih naglavnih in devetih ptujih grehih ter v onih zoper sv. Duha, kakor je to še dandanes na dnevnem redu. Edino, kar se na človeku spreminja je obleka, vse drugo pa več ali manj ostane, kakor je bilo“.

„Deloma res, kar si povedal, Tomaž, da!“ pritrdi mu Lokar. „Ti si bil daleč po svetu, si Laško deželo obhodil in v Dalmaciji si fige jedel in črnino popival, ali jaz tudi nisem za pečjo svoje mladosti zaspal. V Trst smo vozili slanino, moko, fižol, krompir, zelje in sploh vse, kar se pri nas prideluje in Tržačani radi jedó in ondi sem tudi marsikaj videl in slišal, kar mi je oči in učesa odprlo. Ondi sem spoznal nečimernost tega sveta in licemerstvo njegovo bolje, kakor bi mi bilo to doma ves čas svojega življenja mogoče. Ondi sem videl, kako izdaja in zatajuje prijatelj prijatelja, kadar dojeta do tiste meje, kjer je tostran nje dostikrat huda zadrega, sila, lakota ali še kaj hujšega, onostran meje pa denar. Tukaj je mejnik, kjer navadno prijateljstvo pogine in sebičnost na njegovo mesto stopi. Ondi sem spoznal, da človek navadno le toliko velja, kar plača! Dokler

ima zadosti cvenka ali pa imenitno službo, s katero se prijatelji tudi kolikor toliko okoriščajo, se mu poslednjih ne bo manjkalo. Pridušali se mu bodo vzlasti pri poliču vina, da ga ni pod solncem mati rodila, ki bi ga višje cenili in rajše imeli. Gorje pa takemu, komur prijatelji pri poliču prisegajo zvestobo, kadar ga polomasti nesreča ter mu vzame premoženje, službo ali kar je še najhujše, morda tudi celó dobro ime. Tedaj se bodo zgubili drug za drugim, kakor kavra; da, komaj toliko časa bodo imeli, da ti sporočé svoje sožalje in sočutje. Več se ne bo nihče brigal za-té. Kdor se ti pa kljubu nesreči, katero si morda srečno prestal, četudi si potem nekako izobčen iz človeške družbe, vzlasti če si dobil maroge na svoje pošteno ime, kdor se ti pa kljubu temu, pravim, vendar bliža z odprtim srcem in odprto roko, tega se pa okleni z dušo in telesom, tak človek je zlata vreden! To ti bo prijatelj, ki te tudi v sili in nadlogi ne bo zapustil in ljubi ga, kar le največ moreš! Žal, da je takih ljudi tako malo na svetu! To so ti ljudje, ki živé po izgledu Zveličarjevem, ki je tudi grešnike sprejemal, kar mu ošabni židovski rod nikdar ni mogel odpustiti, češ,

kak človek je to, koliko je vreden, ker grešnike sprejema! Ali On, neskončno modri in potrpežljivi prijatelj trpečega človeštva, je imel tudi za to umesten odgovor v priliki o zgubljeni ovčici in dobrem pastirju, „da ima nebeški oče več veselja nad jednim grešnikom, ki se zopet na pravo pot podá, kakor pa nad devet in devetdeseterimi pravičnimi, katerim ni treba pokore“.

„Ej, kaj hočemo?“ opomni Ferjanov Janez, „ta, ki ima kaj pod palcem, je mož in če ima veliko, še celó moder mož, da ga povsod volijo, kjer je kaj treba. Za siromaka in naj ti bo še tako prebrisan, skušen, moder in pameten, se živ človek ne briga — ker nima denarja. Denar, sveta vladar! Pojdi danes v Ljubljano in če imaš ondi srečo, da si premoženje pridobiš, te bodo celó na rotovž izvolili v mestno staršinstvo, ne da bi se brigali, kaj in koliko znaš. Zadosti je, da imaš denar, in ker ga imaš, si zadostim oder, da boš lahko z drugimi izvoljenci vred prikimal, kadar bo treba. Poznal sem grajščaka, jako dobrega moža. Dokler je imel grajščino, je imel vse polno prijateljev, ki so se od blizo in daleč v kočijah na gosti k njemu vo-

zili. Kjer je bilo kake volitve treba, volili so tega gospoda, da še celó na Dunaj so ga pošljali, da je s cesarjem lahko govoril, če se mu je ravno prilika ponudila. Ne vém kako je prišlo, s kratka rečeno: grajščak je bil prva, najbolj modra in najbolj veljavna oseba. Vse ga je častilo, vse spoštovalo, cesarski gospodje, ki po kancelijah sedé, so se odkrivali pred njim. Sedaj pa zopet ne vém, kako je prišlo, da se je jela grajščina majati in je konečno tudi res prišla drugemu gospodarju v roke. Tisti dan, ko je na gradu boben zapel, zgubili so se prijatelji, nehali so se cesarski gospodje grajščaka odkrivati, če tudi ni imel na svoji poštenosti nobenega madeža in pri bodočih, kmalu na to sledečih volitvah ni hotel živ človek več vedeti, da je bil grajščak kedaj za poslanca ondi. Grajščak prenehal je biti v tistem trenutku moder, zanesljiv, zaupanja vreden in Bog vé kakošen še človek, ko so mu grajščino prodali. On, ki je bil poprej povsod prva in najbolj veljavna oseba, sedaj v domačem kraju niti spodobne službe ni mogel dobiti. Vsak njegovih prejšnjih prijateljev imel je zanj pomilovalno besedo, nikdo pa mu ni ponudil košček kruha in celó tedaj

ne, ko je prosil zanj. Nekdaj najbolj moder človek, si sedaj niti kruha ni mogel prislužiti s svojo modrostjo. Konečno se ga je ljubi Bog usmilil ter mu naklonil na ptujem usmiljenega človeka, ki mu je preskrbel pisarsko službo v kanceliji. Poprej poslanec, naposled pisar. Tako je na svetu. Zato pa še jednoč rečem: denar, sveta vladar!“

„Kdo vé, Janez, ko bi bil svoje dni ti prevzel domačijo namesto brata, da bi morda ne bili tebe tudi vže na Dunaj poslali med tiste, ki postave delajo, ker si tako učen. Oh kako ti je vendar dobro, ker vse veš“, pripomni stara mati in še pristavi: „Menim, da bi se ti celó pridigovati ne ustrašil“.

„Posebnih dobrin ne čutim, če morda to ali ono slučajno vém, nesrečen pa zarad tega tudi nisem, če sem vstani v knjigi stvarjenja nekoliko bolje brati, kakor kak navaden človek. Poglavitna reč, ki človeka poleg učenosti srečnega dela, je dobra vest in pa zadovoljnost. Nobene ne pogrešam. Vzlasti poslednja spremlja me zvesto pri vseh delih in opraviilih, in prav za to mi gre pa delo tudi gladko spod rok.

Naš stan je brez dvoma najtežavnejši na svetu, ker je v tesni zvezi z največjim trpljenjem in primeroma z najslabšo hrano. Toda tudi temu ne manjka solnčnih strani, dokler nas zadovoljnost ne zapusti.

Bil je reven kmet, ki si je vsakdanji kruhek v potu svojega obraza služil. Mož je na vsako stran varčeval in stiskal, kar se je le dalo, pa si vendar ni mogel opomoči. Nekega dne dela praho. Vroč pot cedi se mu po obrazu. V vasi zazvoni sedem, naš kmetič vstavi živino, sede na pluzje in moli angeljsko češčenje. Memo pride stara beračica; „kako je“, vpraša našega orača in postoji.

„Ej, nič prida“, odgovori kmetič. „Obilno dela, malo zaslužka, ko bi vsaj toliko mogel pomagati, da bi si svojo delavno živino napravil“. potoži kmet in si obriše mokro čelo.

„Obrni se proti jutru in hodi dva dni daleč v jedno mer; prišel boš do velike smreke, vrhu nje je krokarjevo gnjezdo. Če tisto posekaš, ti svoj živ dan ne bo ničesa več manjkalo“.

Ne bila bi slaba, si misli kmetič in zopet požene, ko si žena ob palici dalje pomaga. Praha je narejena, hajdi domu. Živino pelje

kmet k sosedu, kjer se z običajnim krščanskim plačilom: „Bog plačaj!“ zahvali za dobroto, potem pa vrže sekuro na ramo, in se proti jutru na pot napravi. Dva dni je hodil in res prišel do velike smreke, vrhu katere je videl gnezdo. Takoj se je je lotil in posekal. Z groznim hruščem podrla se je smreka na tla. V gnezdu je bilo dvoje jajc, ki ste se razbili na zemljo padši. Iz jednega zvali se krokar, v drugem zasveti se zlat prstan. Krokar je tako nedopovedljivo hitro rasel, da je bil v nekoliko trenotkih popolnoma doraščen videti. Krokar spregovori: „Človek, pod srečno zvezdo si rojen, kajti rešil si me. Za plačilo si vzemi ta-le prstan in ga nosi. Kadar si boš česa želel, zasuci prstan na prstu, poželi si dotično in dosegel boš. Opozorim te pa, da se ti more želja samo jedenkrat spolniti. Želi si toraj kaj pametnega, da se ne boš kesal“. Krokar se na to dvigne v zrak in odleti proti jutrovi deželi.

Kmetič pobere prstan in ga natakne na prst. Ravno prav mu je bil. Za posekano smreko se ni dalje brigal temveč se je obrnil proti domu. Zvečer dospé do velikega mesta, kjer je opazil poleg drugih bogato opravljenih prodaj

jalnih izložišč tudi zlatarsko. Radovednost ga vleče v prodajalnico, da bi zvedel, koliko je prstan vreden. Bil je gladek obroček, prav kakor so zakonski prstani.

Zlatar si prstan ogleda in pové navadno ceno.

„To se vidi, da nič ne veste“, zakrohota se mu kmetič debelo, in pravi: „Poslušajte, kaj vam bom povedal: ta-le prstanček, kakor je neznamen videti, je več vreden, nego vsa vaša prodajalnica z gotovino vred!“ Na to mu začne dobrovoljni možiček razkladati, kje in kako je našel prstan in kaka skrivna moč da je v njem.

Zlatarju, zviti glavi, se takoj zabliska. Sklenil je nezvedenega kmeta za prstan opehariti, naj velja kar hoče, vsaj to ne bo prva goljufija. Zato pravi: „Če je to tako, je seveda vse kaj družega. Prijatelj veš kaj! Ker imaš tako dragocenost pri sebi, bi ti svetoval, da pri meni prenočiš. Ni ti varno okoli prenočišča iskati, kajti ti ne veš, kako je svet vzlasti po mestih malo vreden“.

Kmetu se ni napačno zdelo in je vbogal. Vsedla sta se z zlatarjem k večerji in pozno v noč pila, da je jelo vse okoli kmeta plesati,

nato sta šla pa k počitku. Ni bilo dolgo in naš junak je kmalu tako sladko zaspal, kakor da bi mu bili angeljčki godli. Zlatar porabil je priliko in zamenil kmetu čudatvorni prstan za navadni, na kar je komaj jutra čakal, da bi kmet peté odnesel. Vže na vse zgodaj šel ga je buditi rekoč: „Prijatelj, daleč imaš in vroč dan te čaka, napravi se ob hladu dalje“.

Naš možiček vboga, ker je bil navajen zgodaj vstajati in še dobro se mu zdi, da ga je postrežljivi prijatelj tako zgodaj poklical. Komaj je torej kmetič imel v veži prag za saboj, hitel je lakomni zlatar v klet in je duri za seboj zaprl. Zasukal je prstan na roci in rekel: „Takoj hočem imeti vse polno zlata, čistega zlata!“

Kakor toča vsulo se je suho zlato po prostorih in v kleti, da se je zlatarju kar srce smijalo; toda veselje ni bilo dolgo. Tesno mu prične prihajati okoli srca in mož prične misliti, kaj bo, če zlata toča kmalu ne neha. Zlatar skoči k durim in jih hoče odpreti, toda ključ mu pade iz rok in zlata toča ga podsuje, v katerej je konečno tudi zlatar sam poginil. Pokopala ga je.

Naš kmet sekal jo je med tem, ko je nepoštenega zlatarja kaznen tako hitro doletela, dobre volje proti domu, in premišljeval, česa bi si želel, da bi se mu na tem in na onem svetu dobro godilo. Ali to vganiti ni bilo tako lahko. Domu prišedši, pokazal je prstan ženi, rekoč: „Sedaj, ljuba moja, smo pa na konji, nobene reči nam ne bo več manjkalo pri hiši. Prstan sem dobil, ki nama vsako željo izpolni, seveda le jedenkrat. Toda meni se zdi, da bi morala oba pač dobro premisliti, kaj si bodeva volila, da se ne znebiva dragocene lastnosti prstanove za prazen nič“.

„Veš kaj“, pravi ona na to, „dveh kravic za molžo in konjiča za vprego vže ves čas, kar sva skupaj, tako britko pogrešava. Kaj praviš, ko bi si jih sedaj-le želela?“

„Ali se ti meša stara?“ zavrne jo mož, „da bi se za tako malenkost znebila želje, ki vtegne kdo vé kaj vredna biti, ako se nama prava oglasi. Le pridno se dela poprimiva in moliva zraven, pa boš videla, da nama ne bo ničesa manjkalo“. In res, ko je bilo leto okoli, pri-gospodarila sta si naša kmetiča toliko, da sta si oskrbela dve kravi in konjiča. Očiten bla-

goslov božji kazal se je povsod na polji in doma. Drugo leto dokončavši prikupila sta si vže nekaj zemljišča, tretje, četrto in peto leto popravila sta hišo in prizidala sta nekoliko poslopja. Posebno srečo jima je Bog naklonil, odkar je bil zlati prstan pri hiši. Mož je bil popolnoma srečen in zadovoljen, kar mu je ob vstrajni pridnosti in varčnosti Bog dal, ne tako pa žena. Le več, vedno še več želela si je imeti, deloma gnala jo je pa tudi tista nepopisljiva vsem ženskim bitjem prirojena radovednost, da je dan na dan v moža tiščala, naj bi vendar kako modro in pametno zinil, da bo vsaj videla, kako moč ima prstan.

„Sam ne vem, ali bledeš, ali kaj? zavrnil jo je vselej nevoljno mož. Ničesa več nama ne manjka, in res ne vém, čemu bi zapravil lepo lastnost za kako ničevnost!“

„Moj Bog! jaz te pa skoraj več ne poznam ne, „tarna ženica, „tak si postal. Dokler nas je trla revščina na vse strani, želel si vedno, da bi se nama na bolje obrnilo. Sedaj pa, ko imaš moč v rokah, da si voliš, kar hočeš, sedaj ko bi bil lahko za cesarja, grofa, barona ali vsaj za župana ter bi imel lahko skrinje

polne čistega zlata, ti niti na misel ne pride, da bi si kaj pametnega želel!“

„Žena, molči!“ spregovori mož nevoljno in vdari z ного ob tla, češ, to dá besedi več povdarka. „Mlada sva in zdrava tudi, hvala Bogu. Kakor veš, je naše življenje včasih silno kratko, včasih se pa tudi vleče skoraj sto let. Kdo vé, koliko ga je nama določenega. Dobro veš, da ima prstan moč le jedno samo željo izpolniti in potem smo z njim pri kraji. Kdo vé, česa nama bo še treba, če nama je morebiti Bog določil sto let življenja. Ali ni bolj modro, če si željo za najskrajno silo prihraniva? Sedaj nama tako ničesar več ne manjka. Od kar imava prstan pri hiši, spremlja naji očiten blagoslov božji, da se ljudje kar prečuditi ne morejo“.

S tem je bila zadeva za nekaj časa dognana. Premoženje raslo je našemu kmetu od leta do leta in v nekaj letih je vže imel polne hleve živine ter več hlapcev in dekel, ki so mu pomagali, kjer je bilo treba. Več ko desetkrat na dan, ogledaval si je zlati prstan na roci, o čegar čudatvorni moči razven njegove žene nihče niti slutil ni, želje si pa vendar-le ni upal nobene izreči. Po pravici vam povem, da če bi ga

žena ne bila na leto po jedenkrat opomnila, naj ne pozabi na pametno željo, bi s časoma o znamenitem prstanu niti več govorili ne bili in to tem manj, ker se jima je premoženje čedalje bolje množilo, ob umnem gospodarstvu in strahu božjem.

Kakor pa na tem svetu nobena reč ne traja dolgo, je bilo tudi življenje tega zakonskega para kljubu veliki starosti, ki sta jo doživela, vendar le s časoma tudi pri kraji. Neko noč prišla je smrt in je oba belolasa popotnika iz te solzne doline s saboj vzela v boljše življenje. Jokajoč so ogledavali sinovi in vnuki ljuba jim mrliča in jeden sinov hotel je sneti očetu zlati prstan, da bi ga imel za spomin. Ali drugi mu je to odsvetoval rekoč: „Pusti jim ga, naj ga vzamejo s saboj v grob, ker so se ga ves čas tako srčno veselili. Tudi mater sem videl dostikrat prstan ogledavati!“

Tako se je zgodilo, dá so srečnega kmeta res z zlatim prstanom vred pokopali, o katerem je bil mož ves čas svojega življenja trdno prepričan, da ima čudotvorno moč v sebi. Res jo je imel, kajti kmet je z božjo pomočjo čudovito obogatel, če tudi ne vsled prstanove čuda-

tvornosti. Pravljica ta nam kaže“, pravi Janez pripovedovanje dokončevajoč, „da je zadovoljnost s svojim stanom združena z varčnostjo in pridnostjo temelj blagostanju, katero nikdar ne izostane, ako človek Boga ne pozabi“.

„Kaj bi dal, Marijana“, šepne Tomaž svoji izvoljeni, „ko bi tudi jaz mogel na pošten način tak prstan dobiti, da bi mi srečo prinesel?“

„Kdo vé kaj ti ne bo treba dajati“, odgovori zarudelo dekletu po tistem, seže v žep in pravi: „Če si s tem le zadovoljen, ki sem ga jaz po svoji materi podedovala, ti ga iz srca rada dam. Vedno so trdili, da je prstan blagoslovljen in da so bili srečni, kadar so ga nosili. Danes ti lahko vže določno odgovorim na vprašanje, če bi hotela k vam priti in ti odkritosrčno rečem: da! Rada te imam kakor sama sebe, ker te poznam, da si poštenjak od nog do glave, ker vem, da nisi pijanec, in da ne razgrajaš po noči okoli, kadar pametni ljudje spé. Upam, da bova do smrti srečno skupaj živela. Podpirala se bodeva pri delu, jeden z drugim delila bova grenke in britke ure, pa tudi eden z drugim se veselila, kadar nama bo sreča mila. Mislim, da če bova pridno delala in, kakor se

v pesni poje „pa molila vmes“, nama ne bo kruha manjkalo“.

„Izvestno ne, ljuba moja. Pridne roke in varčnost pri hiši niso še nikjer skaze delale. Kako sem vesel, da si se odločila, ti pač ne morem povedati. Hišica, kamor boš prišla za gospodinjo res ni, da bi rekel, kaj prida, kajti stara, silno stara je vže in črvojedina posipa se na vseh krajih iz lesenega ostenja. Z božjo pomočjo pozidala si bodeva kmalu drugo. Take žene, kakor boš ti, želel sem si ves čas, od kar me je jelo gospodarstvo na ženitev opominjati. Vsaj veš, da dobra gospodinja tri vogle hiše podpira. Od kar sem se vrnil od vojakov, jel sem premišljevati sem in tje, nasvetovali so mi jih mnogo in marsikatero med njimi še precej petično, ali za nobeno se nisem mogel tako iz cele duše odločiti kakor ravno za té! Vže vlani na smajni dan popoldné, ko smo na Glavarjevem vrtu skupaj popevali in si ti tako iz dna svoje duše in srca kvišku hrepeneča zapela:

„Povzdigni se žalostna duša v višave,
Zapusti na kratko dolino solzâ!“

segel mi je tvoj živ glas v srce in — spoznal sem, da si ti tista, s katero bi si želel na večno

združen korakati proti večni domovini človeštva. To ali pa nobene ne, sklenil sem še tisti trenotek in sem. kakor vidiš ostal tudi mož beseda. Če ti je prav, gremo pa v ponedeljek k pismom v Kranj?" vpraša presrečni Tomaž zarudelo nevesto svojo.

„Meni je vse prav, kar je tebi všeč“, odgovori Marijana in presrečna zaročenca jela sta še bolj potihem šepetati med saboj, da niti najbližnja soseda Marijane, stara mati ni mogla nobene besedice več vjeti na uho, kar ji ni bilo posebno všeč.

Čevljar je jel med tem svoje orodje popravljati rekoč: „Dosti naj bo jutri je tudi še delavnik, spat bo treba iti“. Vstal je in si jel zaspane ude pretegavati po dolgem in na široko, kakor se mu je ravno prilegalo, in da se mu je, spoznal sem iz tega, ker je tudi neznanško zazijal, ko je roke narazen raztegnil.

Možje so se tudi drug za drugim poslovili, lahko noč vošivši, in čez dobro četrt ure na to vže ni bilo več luči pri hiši.

V.

Na velikonočni ponedeljek popoldné zbira se naša vas vže od nekđaj na Glavarjevem vrtu po starosti, spolu in stanu v gruče, katere se na razne načine kratkočasijo. Začnimo pri najmlajših — pri otrocih. Le-ti so skoraj ves popoldan na nogah in vsled tega zvečer do smrti utrujeni. In kaj bi tudi ne bili, če vam povem, da jako radi „rjuho trgajo“, igra pri kateri se vsa družba sprime v kolobar, v čegar sredo tistega spusté, katerega za ta posel izžrebajo, kar se tako-le zgodi: Jeden iz kolobarja vstopi se na sredo in prične navzoče družabnike šteti rekoč: „En, dvoj, kompanoj, živa bila kompanija, siva raka, tika taka, kavseljc ven! Kogar zadenete poslednji dve besedici, je izžreban in ima čast, da „trga rjuho“. Kolobar se namreč s fanti in dekliči namešan trdno sprime in kavseljc se zaletava iz jedne strani v drugo, da bi kje pretrgal živi kolobar. Če je količkaj močen, se mu to kmalu posreči in kavseljc zbeži, družba pa za njim na lov. Kdor ga vjame je mesto njega kavseljc in trganje se prične iz novega. Dostikrat se pa tudi zgodi, da pride najslabši

revež v sredo za kavseljca, takemu se ne pripeti tako hitro, da bi kmalo napravil luknjo v rjuho, za to včasih spodaj skozi smukne, kar je ravno toliko vredno, kakor če bi jo bil raztrgal, ker mora za ta poslednji čin zdatno bolj gibčen biti, da jim ob jednem tudi pete odnese. Ko se mladina te igre naveliča prične drugo, tretjo in četrto, dokler jih zvečer Marijin zvon ne zapodi domu, kjer otroci po klopeh in posteljah vse križem pocepajo in takoj zaspé. Utrujeni so, kakor če bi bili ves ljubi dan pšenico mlatili.

Dorasli fantje zbrali so se z možmi vred v jedno gručo, kjer igrajo za pirhe. Tu stojita po dva in dva in dudata rudečkarje ob zobe, hoté po glasu zvedeti, kateri pirh bo trdneji, na kar določita, kako bodeta „štruncala“, to je z jajci skupaj trkala, ali pojde namreč ost na ost, peta na peto, ali pa pojde slabeje jajce z ostjo in peto na ost močnejega. Komur se jajce na obeh konceh ubije, ga zgubi in izroči tistemu, ki ga je „prištruncal“. Ondi le položeno imajo desko na pošev. Po nji spuščajo v določenem sporedu pirhe in kdor s svojim jajcem pri „katalanju“ zadene drugo, je pobere, njegovo je!

Nekateri kažejo pri tej igri čudovito zvežbanost in spretnost ter si naberó jajc, da jih imajo dva dni dovolj jesti. Na drugi strani pirhe, pomoranče in jabolka „sekajo“. To se godi lahko na dvojin način: ali na tleh ali pa v roci. Na tleh položi se jajce, pomoranča ali jabolko na neko določeno daljavo pred sekača in le-ta vzame krajcar med palec, kazalec in srednji prst, ž njim pomeri in ga zapodi v razpostavljeno mu reč. Ako se krajcar vanjo zasadi, je „vsekal“ in si reč pridobil, če ne — pa zgubi krajcar. Izurjenim sekačem daje se samo po jedenkrat, manj izurjenim navadno po dvakrat sekati. V roci sekajo navadno le izurjeni in premeteni sekači, ki so si v svesti svoje umetnosti. Tisti, ki daje sekati, vzame dotično jajce, pomorančo ali jabolko tako v roko, da se ga prav malo vidi iz nje med palcem in kazalcem. Sekač tu navadno po dvakrat, dostikrat tudi po trikrat seka za jeden krajcar. Kdor je mojster in zadosti malo-pridnega srca, prvič in drugič kar se dá močno krajcar v držačevo roko zapodi, da se siromaku kar iskre pokažejo pred očmi, toda tolaži se revež s tem, da sekač morda tudi v tretjič ne bo zadel in — krajcar bo jako dober za tri

bolečine. Toda žal, siromak moj, vkanil si se. Sodrug tvoj igral se je s taboj, kakor mačka z miško, ki jo pusti še par korakov begati, preden jo zadavi. V tretjič zapodil ti je krajcar v malo odprtino, da bi ga počasi ne bil mogel lepše vsaditi tjekaj. Vidiš, tak je svet! V najslajših nadah te najrajši okani!

Ob Glavarjevi hiši stoji dolg stol, ki ga rabijo, kadar lan obglavičujejo. Na tem stolu posedla so se danes naša dekleta; zastavljale so si razne vganjke, pripovedovale razne basni in pravljice, brez katerih se pri nas malokdaj družba razide, ki se je sošla za kratek čas. Vmes so pa krasno popevale veličastne velikonočne in navdušujoče pesmi matere Božje, ki so prav v tisti dōbi jele v Ljubljani izhajati. Dva gospoda v Ljubljani sta jih največ in najlepših spravila na dan. Prvi, mestni učitelj, Andrej Praprotnik jih je zlagal; drugi, duhovnik in organist v ondašnji škofijski cerkvi Gregor Rihar, jim je pa napeve skladal. Pesmi so bile našemu narodu popolnoma primerne, če prav so nekateri modrijani čez nje zabavljali, da se zarad preveselega značaja ne spodobijo v cerkvi. Narod po tem ni vprašal, ali se spodobijo ali

ne, temveč jih je, danes slišavši jih, jutri vže povsod sam popeval. To vam je bila vesela doba narodnega življenja v našem kraju, da vam živahneje najstareji ljudje ne pomnijo. Lepo je bilo tedaj lepo, kakor morda nikdar več ne bo, dokler se bodo Riharjeve pesni iz cerkve preganjale. Kje naj se narod petja uči, če ne v cerkvi? Ali morda po noči od fantov na vasi? Današnje cecilijansko petje ni za naš narod, ker mu ne sega do srca; za to se ga pa tudi nikdar naučil ne bo.

„Škoda da Marijane ni“, oglesi se Zimčeva Mica med dekleti, „odkar se nam je omožila, zdi se mi, da je naše petje kakor zvonjenje, kadar se najlepši zvon ubije“.

„Ko bi jo bila poprej v misel vzela, bi bila pa poprej prišla“, pripomni stara Glavarica, ki je kljubu svojim sivim lasem še vedno rada pri dekletih posedala, „lej ju no mlada Drobnjava, tamkajle po vasi gresta“. Na to prijazna ženica povzdigne nekoliko bolj svoj glas rekoč: „Tomaž, Marijana, pojdita no semkaj vás, da nas bo več!“

Mlada Drobnjava, ki sta o pustu porokomela, zavila sta se res proti Glavarju, kjer se

je na vrt dospevši Marijana takoj med svoje prejšnje tovaršice pomešala, Tomaž se je pa proti gruči možakov in fantov obrnil, če prav ne iz namena, da bi kaj „prištruncal“, dasitudi brez pirhov ni bil.

„No Tomaž, ali si kaj prida pirhov s saboj prinesel“, nagovori ga naš stari znanec Lokar, „pokaži jih no, kakošne ti je mlada napravila. Stare kokoši imate tudi pri hiši in take nesó po navadi jako trdna jajca; sedaj-le Tomaž, če te je volja, lahko kaj prištruncaš za večerjo, ako jajca kaj prida čislaš“.

„Tomaž ne spuščaj se ž njim v nobeno stvar, Lokar ima smólnico; da, prav res jo ima, in vse jajca ti bo pobil. Tako hitro ti bo v roci jajce zamenil ž njo, kakor bi trenil, ti boš pa mislil, da trkaš z jajcem ob jajce, katero si poprej dudal“, podučuje in svari stari gostač Tomaža ter se ob jednom Lokarju postrani posmehuje, češ, sedaj sem ti jo pa zasolil!

„Če mi ne boš kmalu vtihnili, čeljust škrbinasta“, zareži Lokar nad gostačem, toda bolj v šali, kakor za resnobo, „ti bom jaz smólnico na tvojih zobeh podudal, kako da je kaj trdna.“

„Vižga, vižga, Pretepačev Jernej gré!“ zaženó otroci v bližnji skupini na ves glas hrup in vse obstoji in gleda od kod se bo pokazala objavljena osoba.

Po travnikih doli jo je primahal čokat fant pri dvajsetih letih; na glavi čepel mu je kastroec, za njim pa krivci. Nosil je svilno-baržunast telovnik, jirhaste hlače in čevlje z zavihljeji čez kolena. Pruštof iz višnjevega sukna imel je čez jedno ramo ogrnjen. Iz njegovih žepov gledala je na vsaki strani po jedna mrežasta bela ruta. To je bil Pretepačev Jernej, ki se ni zastonj tako imenoval, kajti po pravici rečeno, ga ni bilo boja v obližji, da bi Jerneja ne bilo zraven. Da jo je navadno skupil, razumljivo je popolnoma, če vam le naslednje razložim: če je bil Jernej zmagovalen v boju, moral se je skoraj da vedno za to v Ljubljani na Žabjaku nekaj mesecev pokoriti za tiste tedne, kar jih fant ni bil za delo, katerega je v boju obdelaval. Če se je pa tu pa tam primerilo, da je on podlegel presilni moči nasprotnikov, so mu jih pa zopet ti toliko in takih naložili, da je bil za nekaj dni dober. Kljubu temu pa vendar ni opustil preteпов in lahko

rečem, da ga ni bilo somenja brez boja, če je bil le Pretepačev Jernej v obližji. Kaj se hoče, kri mu ni dala miru, pa je! Ravno danes vžival je po dolgih osmih mesecih zopet prvič zlato svobodo. Naši možje so to tudi dobro vedeli, vendar so ga skoraj vsi h krati radovedno vprašali med nje dospevshega: „Poglej ga no Jerneja, od kod pa ti prideš?“

„Od kod le drugod, kakor od doma, kamor sem pred dobro uro iz Ljubljane dospel. Danes zjutraj so me spustili in naravnost proti domu sem jo vrezal“, odgovori predrzno in pogumno po fantovski navadi Jernej.

„Kedaj pa pride Potegunov domu?“ vpraša radovedno stari Lokar. Slišali smo, da se je pritožil v Gradec, ali je res?“

„Seveda, da je bilo res. Janeza ne bo več domu, odšel je drugam, kjer se mu bo bolje godilo, kakor tu med nami zanikernimi kmeti“.

„Kaj praviš, da je šel Janez po svetu?“ začudi se Gostač, „izvestno je to storil, ker ga je bilo sram k nam vrniti se iz zapora. Kako je bil vendar neumen! Vsaj smo vsi vedeli, da je bil po nedolžnem v ječi, zaradi tega ga pač ni bilo treba sram biti!“

„Figo ste vedeli in pasjega vruga, da je bil nedolžen, sicer bi se bili drugače postavili zanj pri glavni obravnavi, kjer so ga pokopali, ker ni bilo pravih prič, ki bi bile njegovo nedolžnost dokazale“, zarentači Jernej nad goštačem.

„Kam pa se je obrnil Janez, ko so ga spustili“, izprašuje nadalje Lokar.

„Nikamor drugam, kakor naravnóst k Bogu v nebesa, ker prestal je revež zadosti za malopridnosti, kar smo jih na vasi doprinesli“.

Možje se spogledajo, otroci obmolknejo in med ženskimi, ki so med tem tudi bližje pritisnile čuje se glas: „Ježiš, umrl je!“

Bila je Žimčeva Mica, ki je vskliknila.

„Da umrl je Janez v ječi na veliko soboto zvečer, ko so bile zunaj procesije po mestu. Zvonenje iz bližnjih cerkvâ slovesno k njemu v zadahlo zidovje na Žabjak doneče, seglo mu je s tako močjo do srca, da mu je to same žalosti počilo. Našli so ga mrtvega in zdravniki so rekli, da mu je srce počilo.“

„Ali je imel kaj lep pogreb, ki je tako po nedolžnem na tako žalostnem kraju umrl? vpraša mladi Drobnjav.“

„Oh, to vam rečem, Bog ga nas varuj takega! Takoj, ko je zdravnik potrdil smrt njegovo, položili in zabili so ga v krsto (trugo), katero so nato na hodniku v kot postavili in brlečo leščerbo na njo postavili. Onda smo ga kropili trpina memogredoč na sprehod na vrt. Zvečer je prišel sv. Krištofa grobokop z vpreženim vozom na lestvice ponj, ko je bila vže tema. Duri na Žabjeku so se odprle, beriči so nesli mrliča venkaj in so ga naložili na voz. Grobokop je pognal in zdirjal. Več o njem ne vém“. S tem je končal Pretepačev Jernej svoje obvestje o Janezovem koncu.

„Vbogi Janez, kako si bil vedno pošten, in kako žalosten konec si našel“, pripomni jokaje Zimčeva Mica in dekleta prično si več ali manj vseskozi s predpasniki brisati oči.

„Kakor nalašč objavi se pa na Žabjeku danes zjutraj človek, katerega vsi dobro poznate, sam, in pravi, da je on na osodepolni večer sv. Katarine Pavleta zaklal: Pridaničev Štefek je prišel in prosil, da bi ga zaprli, ker mu vest več pokoja ne dá. Bil je tisto noč v družbi s fanti sosednje vasi, s Pavletovimi tovariši in stare jeze besnost obšla ga je v boji,

da jo je nad lastnim tovarišem smrtno ohladil. Več ne vem, ker sem hitel, da sem imel prej ko prej Žabješko zidovje za seboj“.

„Ta človek je bil samo za nesrečo rojen“, izreče stari Lokar, s čemur pa ni povedal, kdo, in družba se je jela razhajati. Tako je življenje v naši vasi na solnčni in na senčni strani.

